

11-C-113

DĚJEPISNÝ ATLAS

83. MAPEK A 12 STRAN POPISU

TEXT NAPSAL A MAPKY NAKRESLIL

Ph. Dr. Ing. OTAKAR DORAZIL

IV. DOPLNĚNÉ VYDÁNÍ

(14.001 až 17.000 VÝTISKŮ)

VYDAL ČSL. ČERVENÝ KŘÍŽ, PRAHA VI., NEKLANOVA 34

CENA 5 Kč

SMILE – USMÍVEJ SE!

V Americe jsou lidé rádi veselí a mají rádi usmívající se tváře. Proto často čteme v kalendářích, v čekárnách a obchodech nápis: Smile (čti Smajl), to jest »Usmívej se...« Usměvavý obličej je tím nejlepším doporučením, neboť značí dobrého a příjemného člověka. Jsou lidé, kteří se rádi usmívají a jsou jiní, kteří se neusmějí nikdy. Je zajímavé, že do první skupiny patří poněkud více lidí s krásným a zdravým chrupem, do skupiny druhé lidé s chrupem zkaženým. Řeknete, že to je asi tím, že kdo má krásný chrup, rád se jím chlubí a proto se usmívá a ukazuje ho, kdežto člověk s chrupem špatným raději úst ani neotevře. Částečně máte pravdu. Ale to není jediný výklad: Kdo má zdravý chrup, bývá vesel, neboť zdravý chrup je příčinou, že i žaludek je v pořádku, a dobré trávení je základem spokojené mysli. Naopak chrup špatný zavinuje poruchy trávení a tím i odnímá dobrou náladu.

Není úsměvu bez zdravého chrupu. Můžeme proto směle tvrdit, že zubní kartáček, ústní voda a zubní pasty značky Thymolin jsou nevyhnutelné nejen pro čistotu úst a zdraví našeho chrupu, ale i pro naše celkové zdraví a vnitřní štěstí.

Používejte zubních přípravků Thymolin, doporučených Spolkem čsl. zubních lékařů a budete se moci spokojeně usmívat.

MUDr. KAREL DRIML.

11-C-113

DĚJEPISNÝ ATLAS

TEXT NAPSAL A MAPKY NAKRESLIL

Ph. Dr. Ing. O. DORAZIL

IV. VYDÁNÍ, 14.001—17.000 VÝTIŠKŮ

PRAHA 1937

VYDAL ČSL. ČERVENÝ KŘÍŽ, PRAHA VI., NEKLANOVA 34

Měli byste si určitě přečísti zajímavé knížky:

STO LET ČESKÝCH DĚJIN,

jednající o nejvýznamnějších událostech a osobách doby husitské, poděbradské a jagellovské. Knížka má 216 stran, 11 vyobrazení a stojí v tuhé vazbě 9 Kč.

DRAMATA BOUŘLIVÉ DOBY,

popisující události a hlavní osobnosti evropských dějin v letech 1600 až 1648, tedy v době bělohorské a ve třicetileté válce. Knížka má 147 stran, 40 vyobrazení. Cena vázaného výtisku 10 Kč.

HISTORICKOU PŘÍRUČKU,

která je doplňkem tohoto Dějepisného atlasu. Obsahuje přehled poměrů hospodářských, politických a sociálních, má stať o náboženství a vývoji věd a umění, dále chronologický přehled nejdůležitějších událostí dějinných a přehledné tabulky vládců všech států evropských. Knížka má 180 stran, 73 obrázků. Cena 10 Kč.

Knížky napsal Ph. Dr. Ing. O. Dorazil.

Při objednávkách škol sleva. Dostanete je u

Ústředí Čs. Červeného kříže, Praha VI., Neklanova 34.

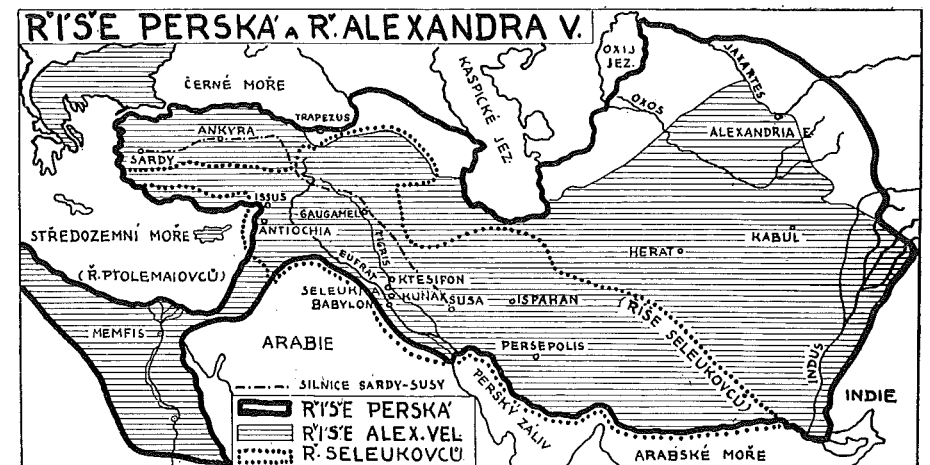
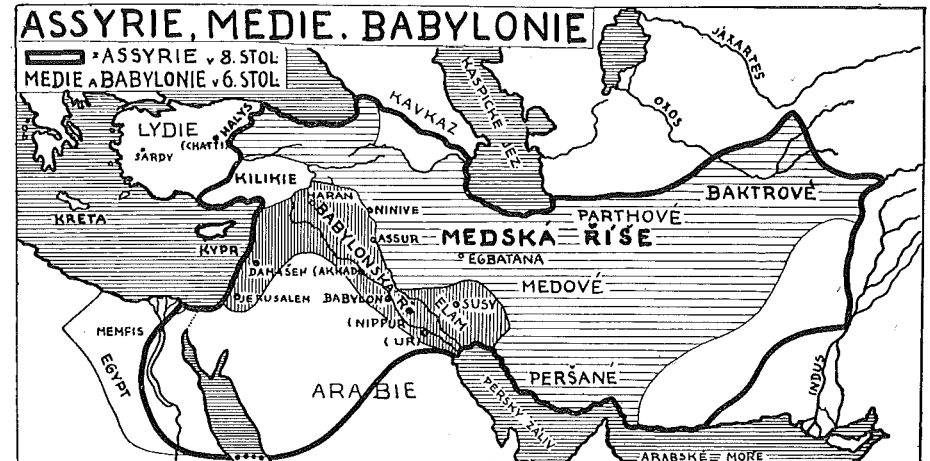
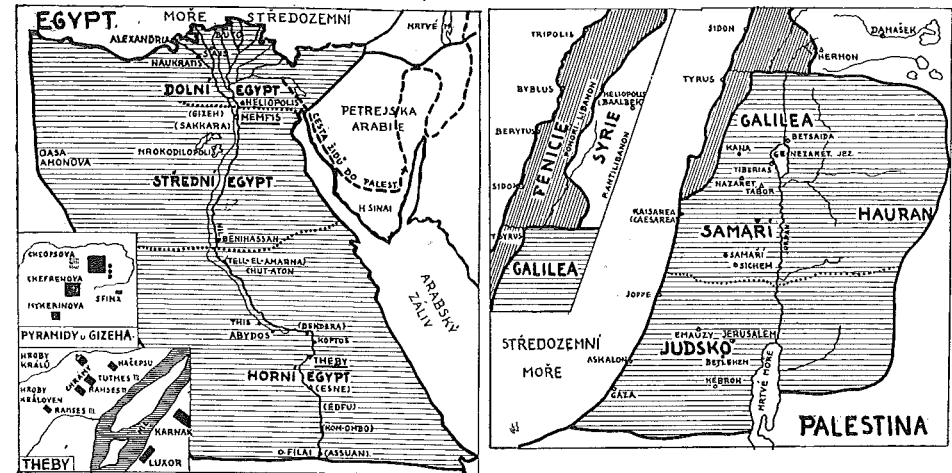
ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
Č. inv.: 04.4.11

inv. č. 5677

Koupí od Komárky
v Břeň za Kč 5,-

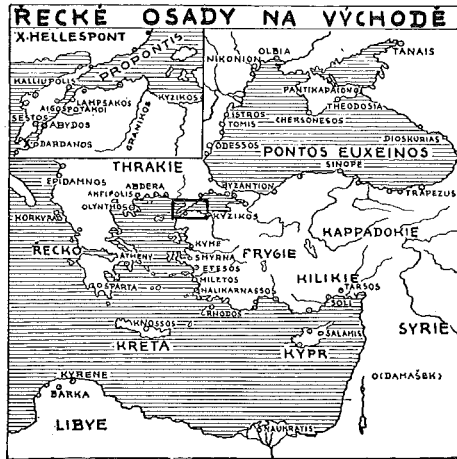
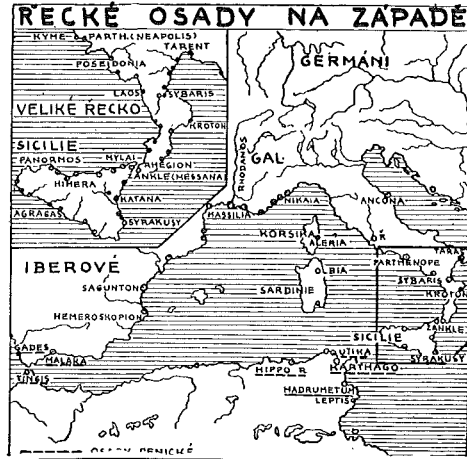
Staré říše východní.

Tab. 1.

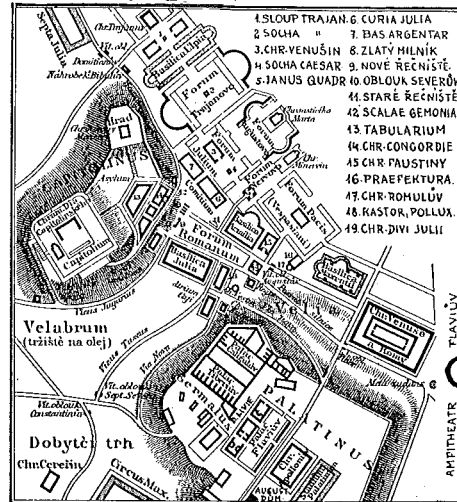
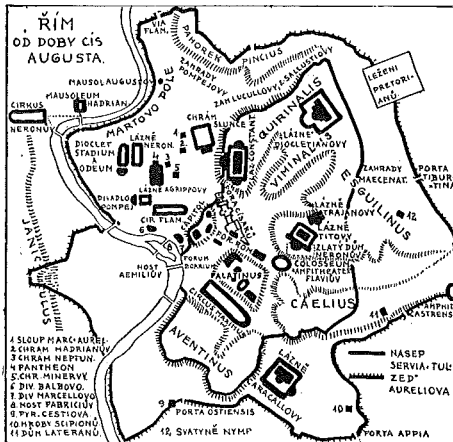

Tab. 2.

Řecko v letech 1000—400 př. Kr.

Město Řím v době císařské.

Rozvoj říše římské (500 př. Kr. — 476 po Kr.)

Tab. 3.

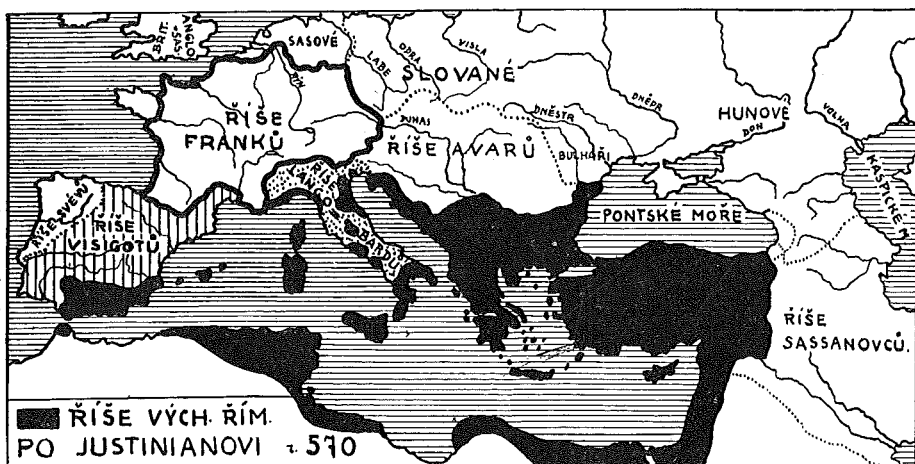
Dobytí Vejí 396, porážka Římanů nad Alií 386. Vítězství Theb u Leukter 371, b. (bitva) u Mantineje 362, b. u Chaironeje 338, Alexander vítězí u Issu 333, u Gaugamel 331. - B. u Sentima 295, Pyrrhus u Herakleje 280 a Askula 279, b. u Beneventa 275. - Mesana dává podnět k punským válkám 264. Římané dobyli Agrigenta 262, b. u Myi 260, u ostrovů Aegatských 241. Hannibal dobyl Saguntu 219, b. u jez. Trasimenského 217, u Cann 216. Římané dobyli Syrakus 212, Capuy 211. Hasdrubal poražen u Baeculy 208 a nad Metaurem 207, Hannibal u Zamy 202. - Filip III. macedon. poražen u Kynoskefal 197, Antiochos III. syrský u Magnesie 190, Perseus maced. u Pydna

168. Korynt zbořen 146, Karthago 146. - Numantia dobyta 133. Provincie Asia (Pergamon) připojena 133, část Numidie (Jugurtha) 111. Založena Gallie Zaalpská (Narbonensis) 121. Římané poraženi od Teutonů u Arausia 105, vítězí u Aquae Sextiae 102 a u Vercell 101. Mír s Mithridatem v Dardaně (Dardanely) 85. Porážka Catiliny u Pistorie 62, Vercingetorixe u Alesie 52. Crassus zabit u Haranu 53. Caesar překročil Rubicon 49, b. s Pompéjem u Dyrrhachia 49. Caesar vítězí u Farsala 48, u Zely 47, u Thapsu 46, b. u Mundy 45. Porážka republikánů u Filipp 42. Octavianus poráží Antonia u Actia 31.

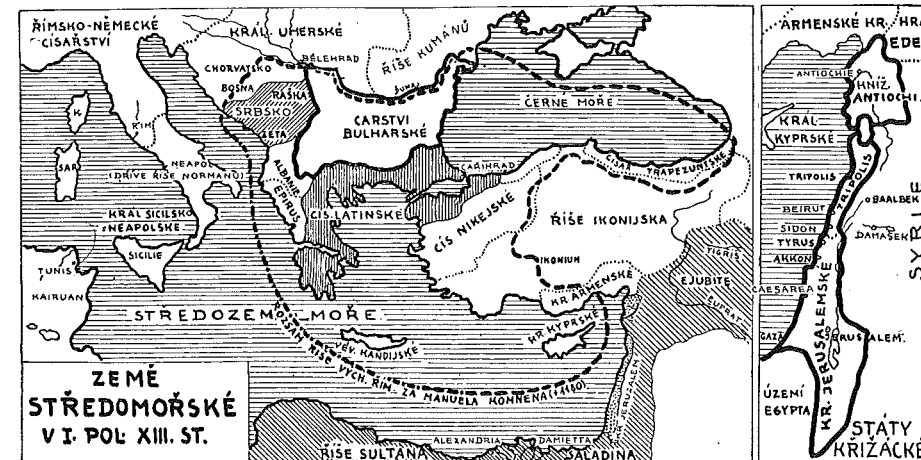
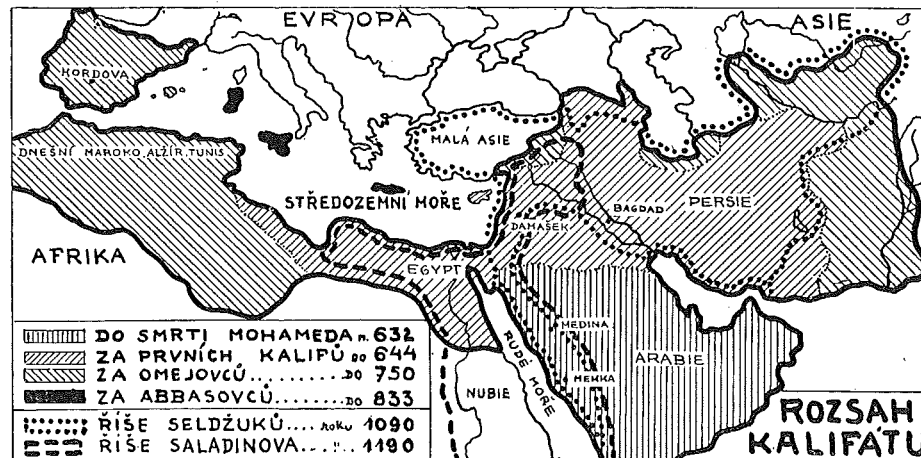
Tab. 4.

Evropa v době 5. až 11. stol. po Kr.

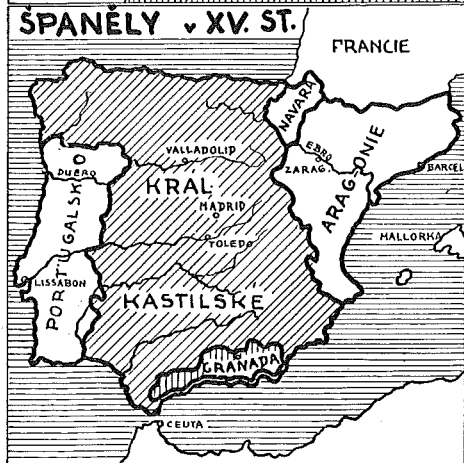
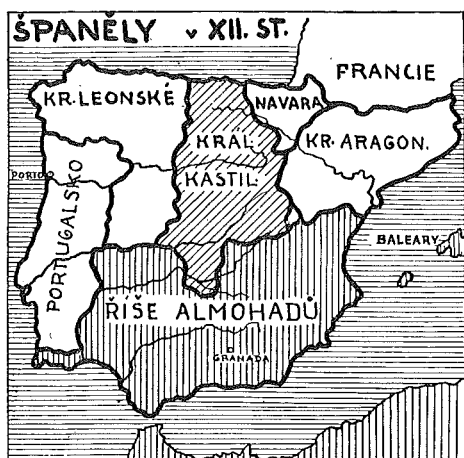

Rozvoj islamu. Doba křížových výprav (12. stol.)

Tab. 5.

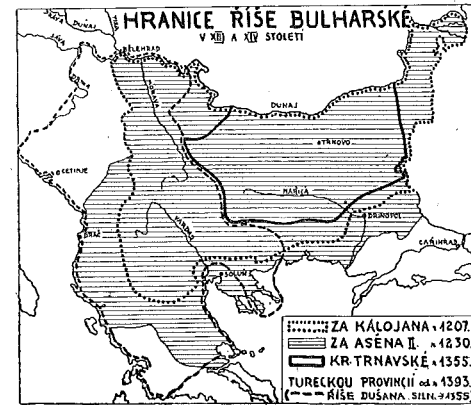
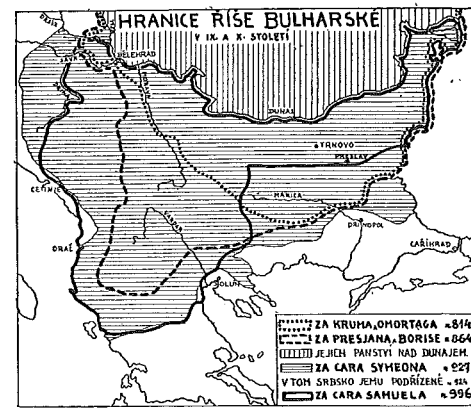

Tab. 6. Německo, Španěly a Francie ve 12. až 15. stol.

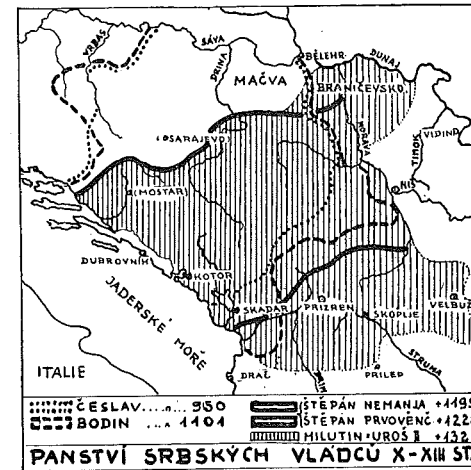

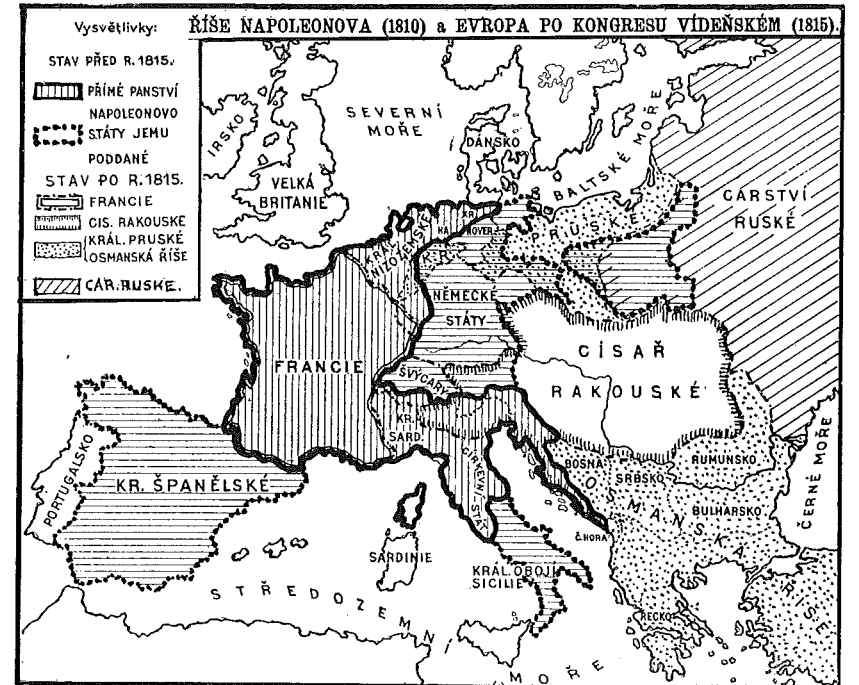
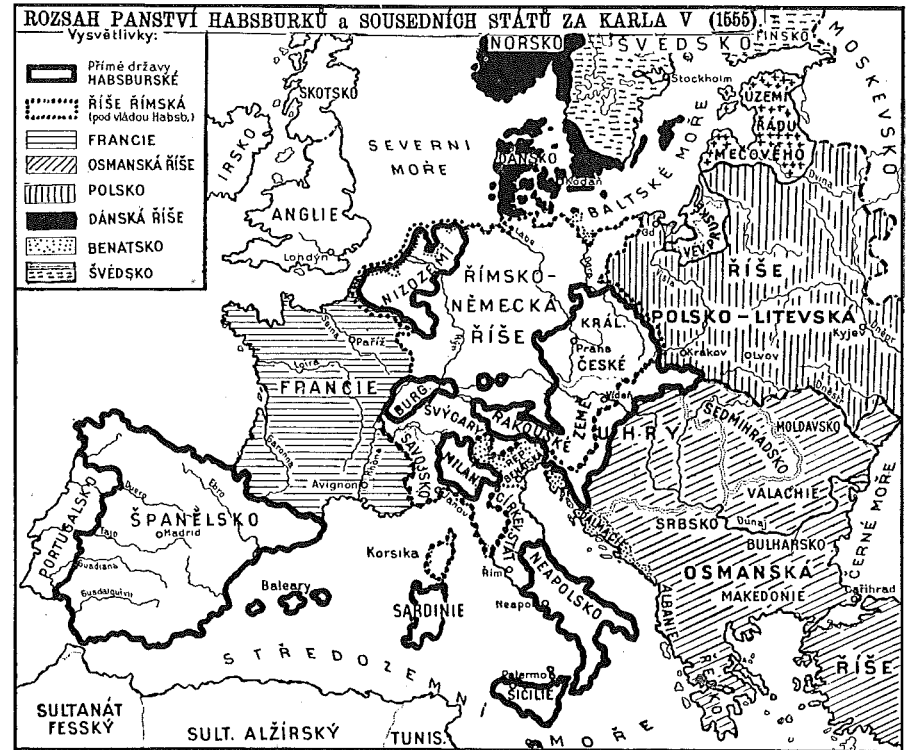
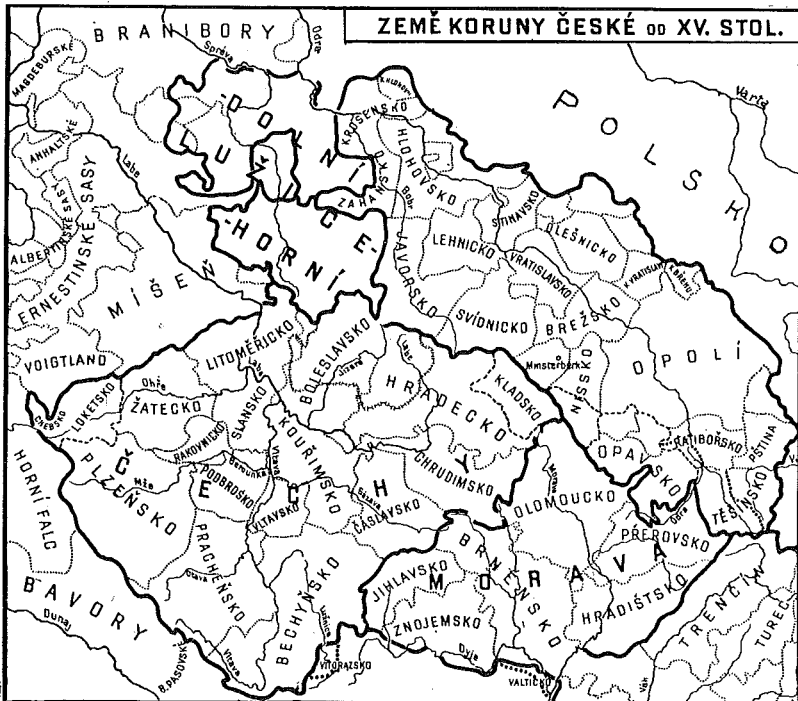
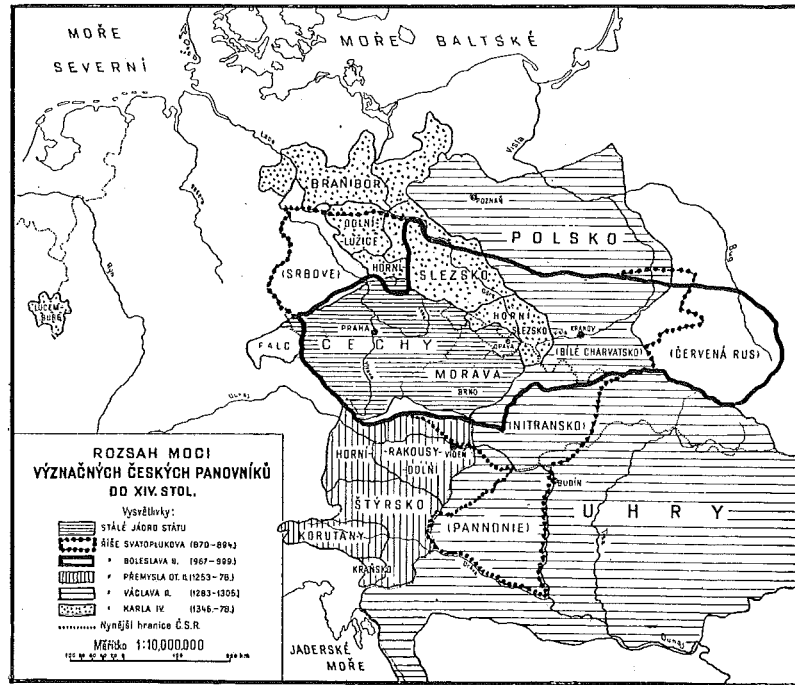
Srbsko, Bulharsko a východ. Evropa v 10. až 14. stol.

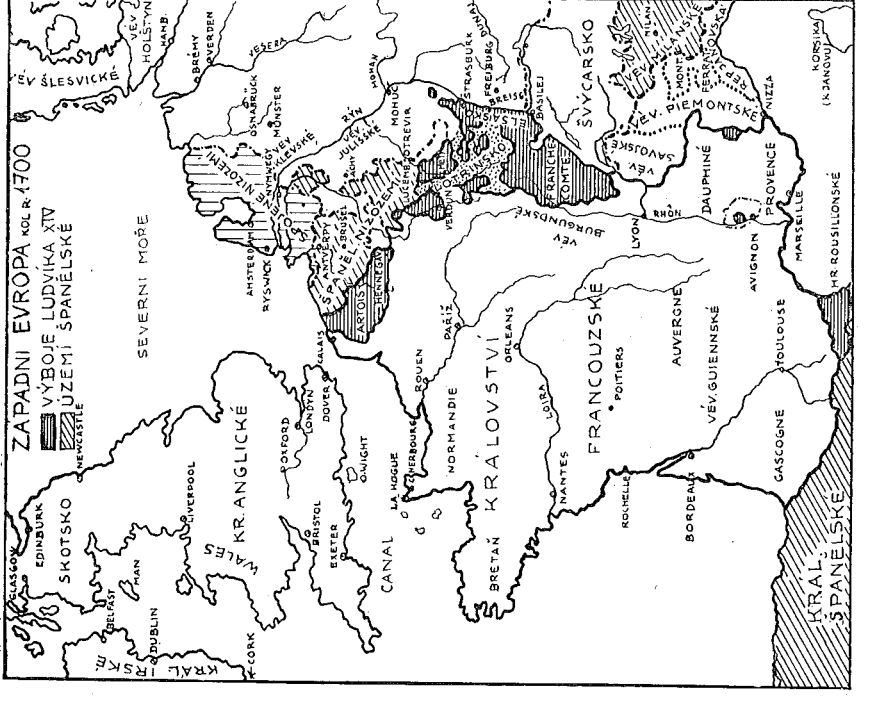
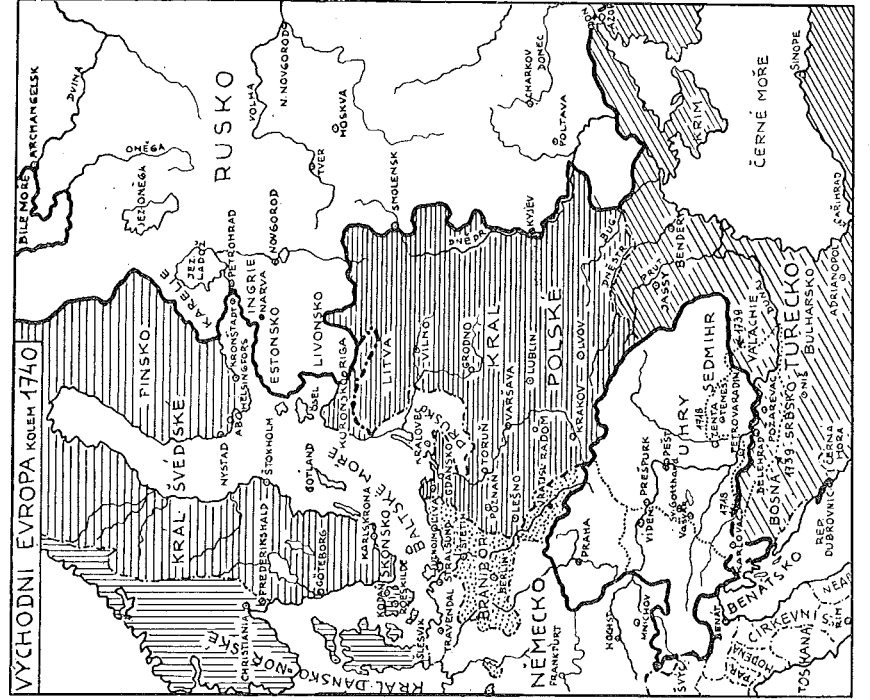
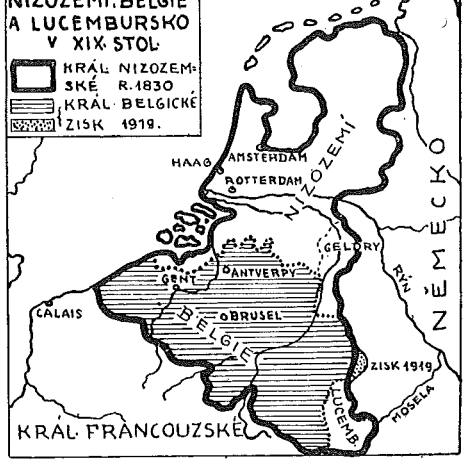
Tab. 7.

Opravte: Kr. Trnovské.

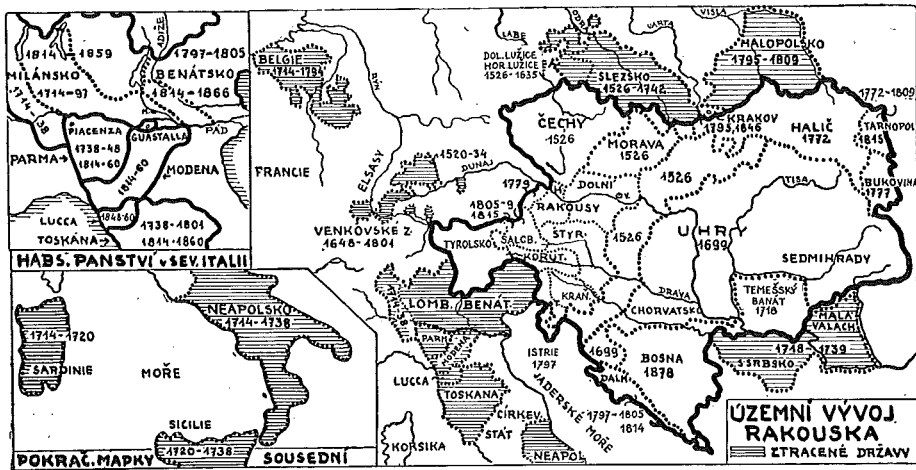
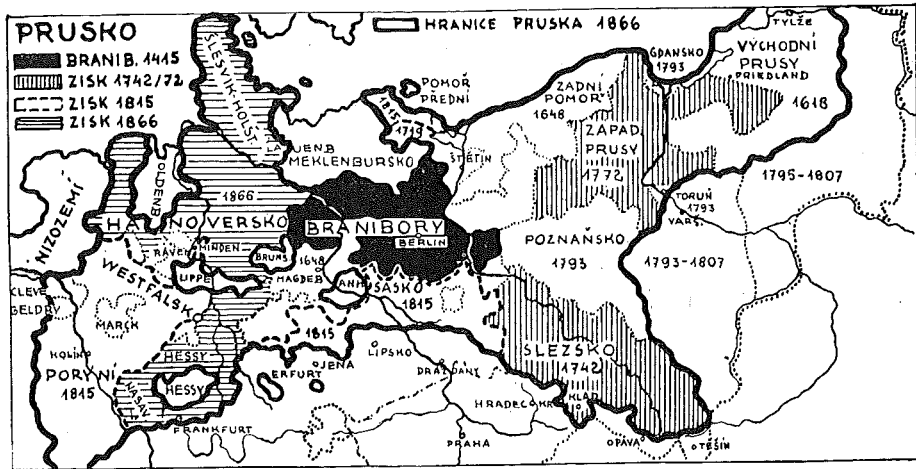

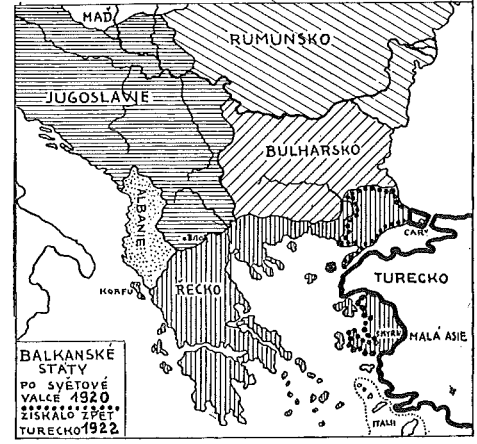
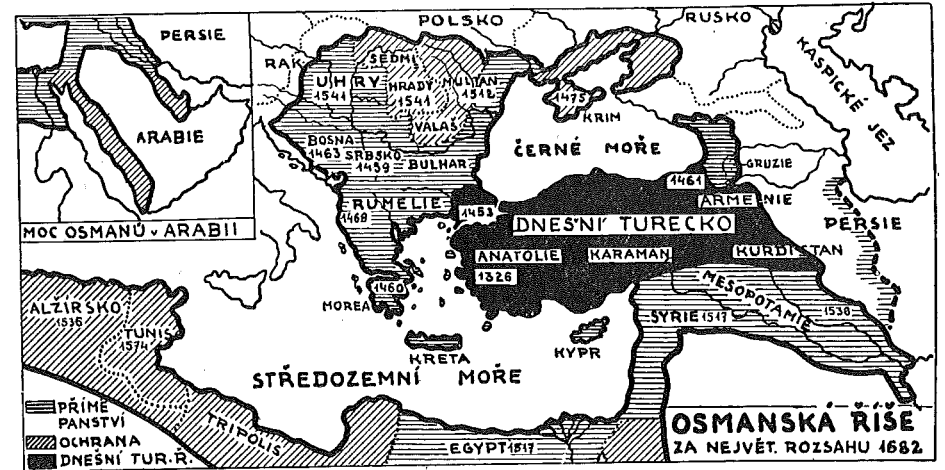
Tab. 12.

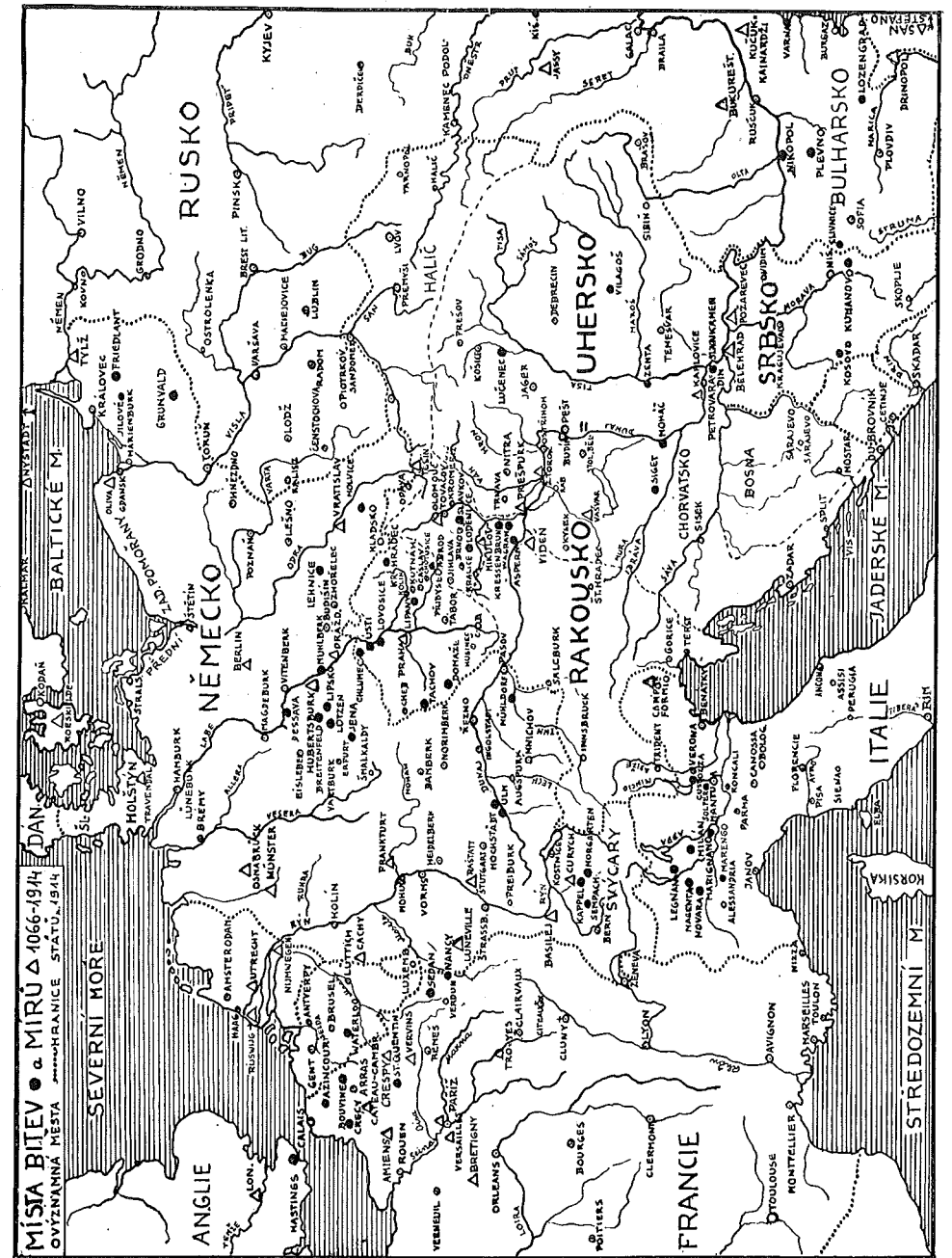
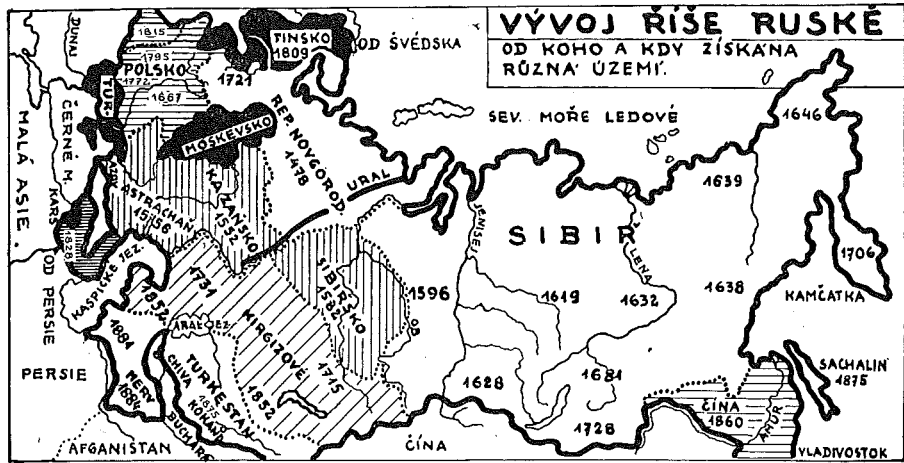
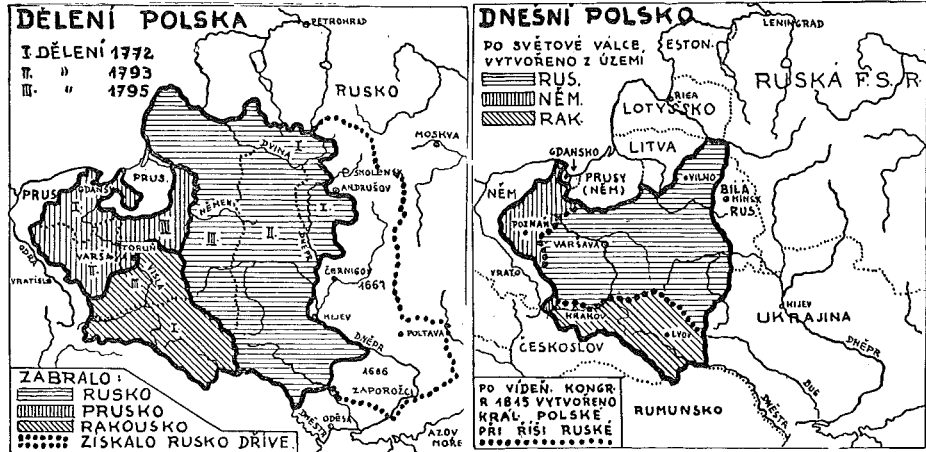
Prusko, Rakousko, Itálie.

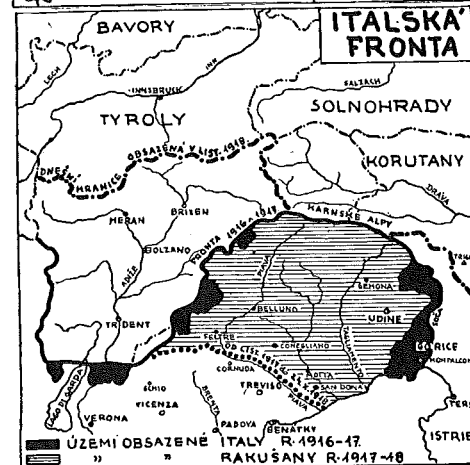
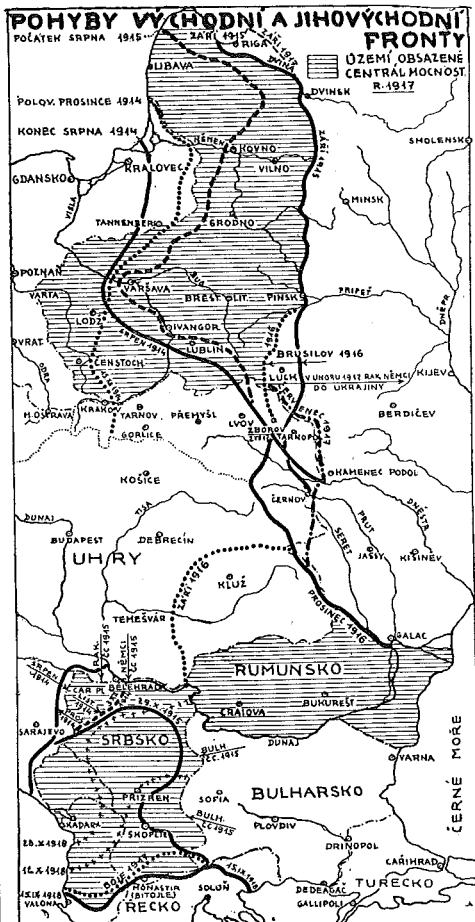
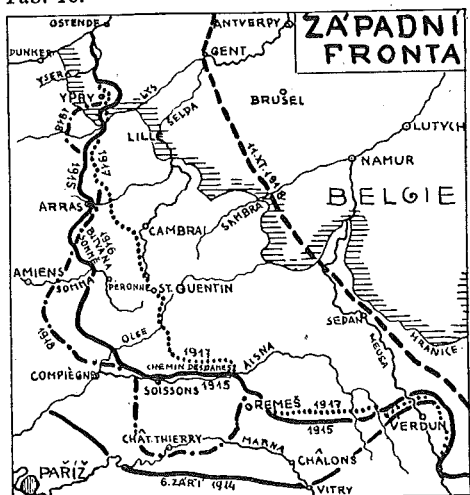
Tab. 13.

Rozmach a pokles Turecka.

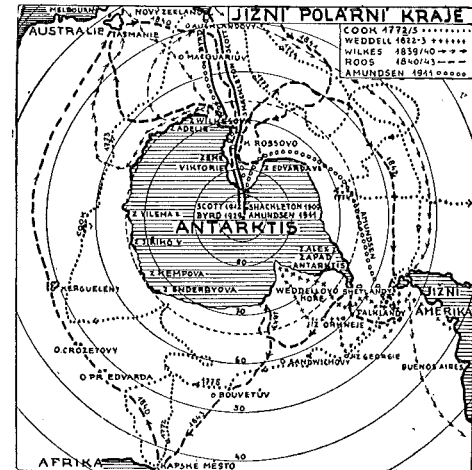
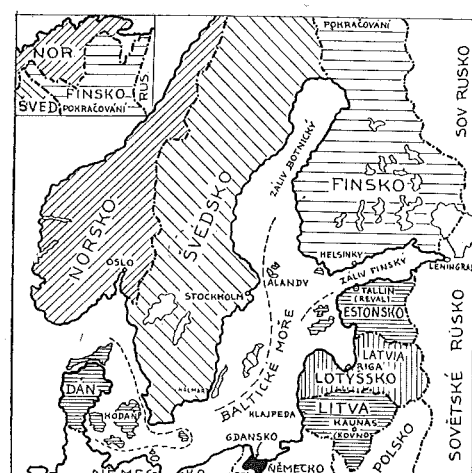
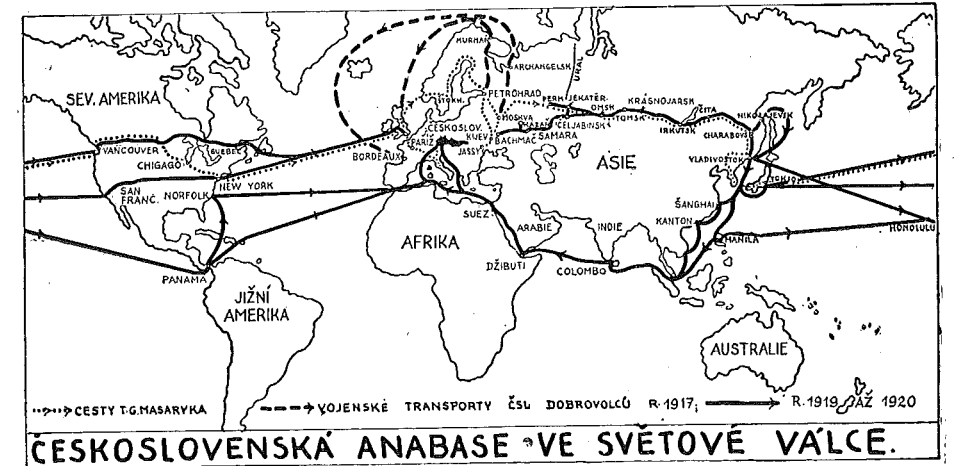

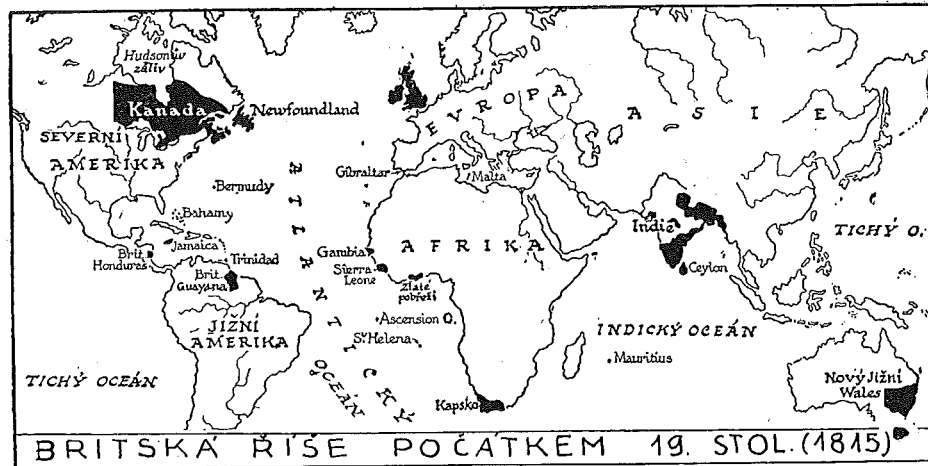
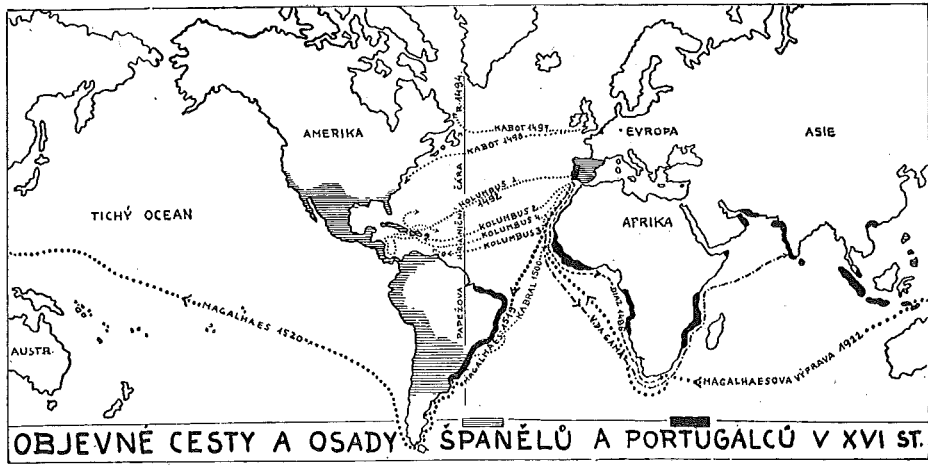

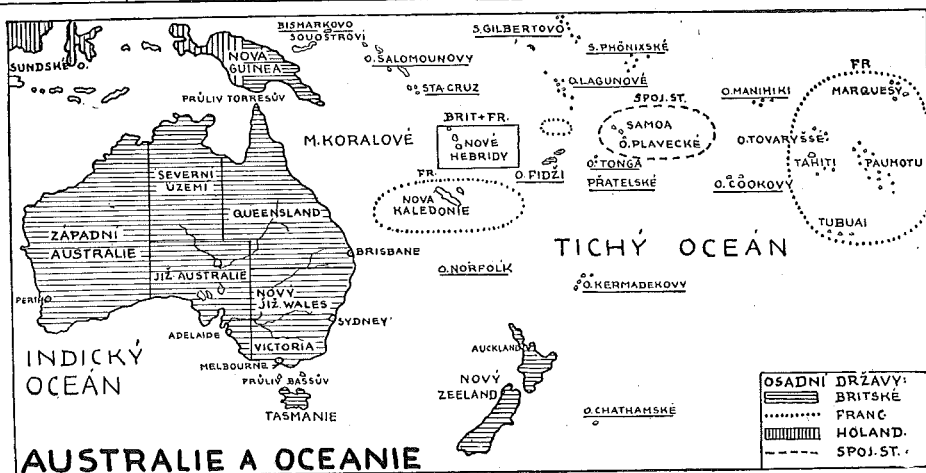
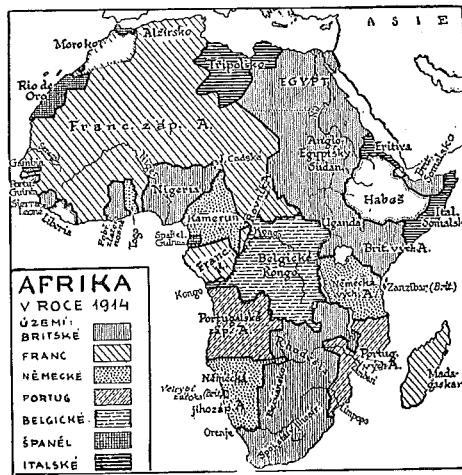
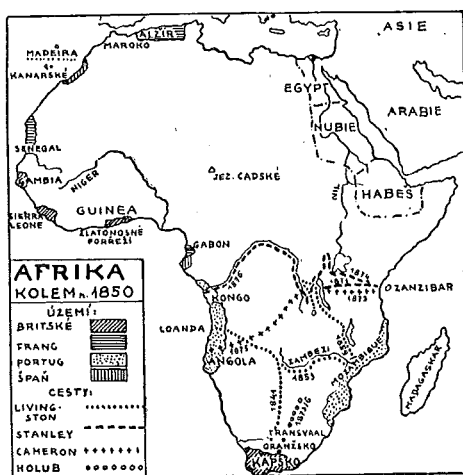
Poznámky k mapkám byly vydány zvlášť proto, aby bylo možno obě k sobě přiložiti a zároveň sledovati.

Opravte: v únoru 1918 Rak. Němci do Ukrajiny.

Ve škole,

kde v jedné místnosti dýchá větší počet dětí stále téměř týž vzduch, vzniká samozřejmě nebezpečí nákazy a různých epidemií. Je proto důležité poučovati stále o hygieně a doporučovati pravidelné masáže a kloktání francovkou

ÚK PrF MU Brno

ALPA

Tak zmenší se nebezpečí nákazy, hrozcí dětem i učitelům. Zeptejme se lékaře. Alpa je vyrobena z čistého lihu. Žádejme vždy jen Alpu v původních lahvích, opatřených plombou.

I. K dějinám starověku.

(Tab. 1.) **Egypt.** Egypt byl již ve 4. tisíciletí př. Kr. vyspělou říší. Od 3300 vládli faraonové, sídlící v Memfis (vystavěli pyramidy u Gizehu), od 2100 faraonové sídlící v Thébách (vystavěli chrámy v Karnaku a Luxoru). Ve 14. stol. vládl v Egyptě náboženský reformátor Amenofis IV. (Echn-aton), který postavil město Chut-aton (Tell-el-Amarna), a po něm Tutanch-amon, jehož hrob byl nedávno objeven. V Egyptě žili přes 300 let židé, které vyvedl ze země 1250 Mojžíš. Do Palestiny dospěli kolem 1210.

Palestina. Kolem r. 1000 sjednotil Saul většinu kmenů židovských v království izraelské. V jeho úsilí pokračoval král David a Šalomoun. Za vlády Šalomounova syna (935) došlo k rozpadu říše na severní stát izraelský (Samaří) a judský (Jerusalem), kde vládli potomci Davidovi. Říši izraelskou vyvrátil 722 Sargon asyrský (odchod židů do 1. zajetí), říši judskou 586 Nabukadnesar babylonský (2. zajetí). Do vlasti se židé vrátili 538 za Kyra perského. S říší izraelskou hraničila na severu Fenicie s přístavními městy Tyrus, Sidon, Berytus, Byblus a jinými.

Asyrie, Medie, Babylonie. Už ve 4. tisíciletí sídlili mezi řekami Eufratem a Tigridem vzdělaní Sumerové (hl. město Nippur), severněji Akkadové (hl. město Akkad). Kolem r. 2000 vznikla říše babylonská, které vládl slavný zákonodárce Chammurapi. Východněji sídlili Assyrové (hl. město Ninive) a Medové (hl. m. Egbatana). V 8. stol. ovládli Assyrové Babylonii a za Sargona Vel. vytvořili stát od Indie až k Středomoří a na čas si podmanili i Egypt. Kolem 600 vyvstala nová říše babylonská (Nabukadnesar) a vedle ní velká říše medská.

Říše perská a říše Alexandra Velikého. Říši medskou ovládli za Kyra (550) Peršané, sídlící u Perského zálivu. Syn Kyrův Kambyses získal Egypt a jeho nástupce Darcios sloučil všechny kraje starého kulturního světa (hl. m. Susy). Dalšímu pronikání do Evropy zabránili Řekové. Říše perská trvala 200 let, až se jí 330 zmocnil Alexandr Veliký. Po jeho smrti 323 rozpadla se říše na Makedonii, Egypt (Ptolemaiovci) a Syrii (Seleukovci).

(Tab. 2.) **Staré Řecko po r. 1000.** Řecké kmeny osadily Řecko počátkem 2. tisíciletí př. Kr. Do doby rozkvětu Myken 1200 spadá výprava Řeků proti maloasijské Troji. Tehdy se přistěhovali Dorové na Peloponés; ve středním Řecku žili Aiolové a Achaiové (i na ostrovech). Nejmocnější stát vytvořili 550 Spartané, kteří přiměli ke spojení téměř celý Peloponés. Ve středním Řecku byla nejdůležitější Attika (Athény), Boiotie (Théby), Fokis (Delfy).

Námořní spolek athénský. R. 490 byla bitva s Peršany u Marathonu, 480 u Salamin, načež vytvořen protiperský spolek delský, k němuž přistupovaly stále nové obce a ostrovy, a 448 nabyl spolek největšího rozsahu. Maloasijské Řekové byli na čas osvobozeni z panství perského (hl. m. Halikarnasos, Miletos, Efesos, Smyrna). Severně Řeků sídlili Thessalové, Epiroté, Makedonci. R. 431 došlo k válce mezi Athénami a Spartou a k porážce Athén. R. 338 ovládl Řecko macedonský král Filip II., jehož synem byl Alexandr Veliký.

Řecké osady na západě a východě. Již v 8. stol. vytvořili Řekové významné osady v jižní Itálii (Tarent, Sybaris, Neapolis, Syrakusy), na pobřeží nyn. Francie Massilii, ve Španělsku Sagunt. Na východě pronikli do Černého moře (Byzantion, Odessos, Theodosia, Trapesus, Sinope), v Egyptě založili Naukratis, v Libyi Kyrene.

Rozvoj města Říma. Řím vznikl podle pověsti 753 př. Kr. Prvé sídliště bylo na pahorku Palatinu, později osazeny Capitolium, Aventin, Quirinal, Viminal, Esquilin a Caelius, celkem 7 pahorků (vnitřní ohraničení). Středem bylo Forum Romanum. Tam César postavil 54 př. Kr. Basilicu Juliu a vedle starého shromaždiště (Comitia) Forum Julium. K největšímu rozvoji došlo za Augusta 28 př. Kr. a 14 po Kr. (Forum Augustovo, Agrippovy lázně, Pantheon, divadlo Marcellovo, Mausoleum). Tiberius, Caligula, Claudius a Nero stavěli na Palatinu, Vespasianus a Titus postavili Colosseum, Domitian Stadium na Palatinu, Nerva, Trajan a Hadrian nová Fora.

(Tab. 3.) **Italie před příchodem Gallů r. 386.** Původní obyvatelé Itálie byli Ligurové, Venetové, Japygové a obyvatelstvo Sicílie, Sardinie a Korsiky. Později se usadili Etruskové, pak Italové (Latinové, Umbrové a Samnité). Na jihu země vznikly osady řecké.

Rozvoj moci římské v letech 500—272 př. Kr. Z latinských obcí vynikl kolem 600 Řím, který 510 se vymanil z područí etruské dynastie. Kolem r. 400 dobyto území města Vejí, 334 území Volsků. Válkami se Samnity 290 získali Římané střední Itálii, ve válce s Tarentem jižní. R. 264 došlo k první válce (punské) s Karthagem, kterou získána Sicílie a později Sardinie a Korsika.

Vzrůst říše římské (I. a II.). Výklad na příslušných mapkách. Nejdůležitější je stav po podrobení Řecka a zničení Karthaga (146), při smrti Césarově (44), za Augusta (14 po Kr.) a za Trajana, kdy dobyto Dacie i poříčí Eufratu a Tigridu a říše nabyla největšího rozsahu. R. 293 za Diokleciána byla říše rozdělena na 4 části, r. 395 na část východní a západní. R. 476 sesadil Odoaker císaře Romula a západní říše římská zanikla.

II. K dějinám středověku.

(Tab. 4.) **Západní Evropa po r. 476.** Na území říše západořímské vyvstalo několik germánských říší: v Itálii říše Odoakrova, v Hispanii a Galii říše Visigotů, v sev. Africe říše Vandálů. Frankové sídlili při dolním Rýně. Na západě držel se do 486 zbytek západořímské říše, jižněji byla říše Burgundů a Allemanů. V ohybu Dunaje sídlili Ostrogoti.

Evropa za Theodoricha r. 526. Ostrogoti za vedení Theodorichova podmanili kolem r. 500 Itálii, Frankové za Chlodevecha si podrobili Allemany a Gallii. Nad ohybem Dunaje usadili se Langobardi, severněji Slované, kteří se objevují i v českých zemích.

Říše východořímská po Justiniánovi 570. Říše východořímská trvala i po zániku říše západořímské (ovládala Balkán, Malou Asii, Syrii a Egypt). Císař Justinián rozšířil v 6. stol. své panství i na Itálii, sev. Afriku a jižní část Španěl. Brzo po jeho smrti 565 vpadli do Itálie Langobardi a ovládli sev. a střed. Itálii. V téže době vznikla při středním Dunaji velká říše Avarů. Kolem 624 vytvořil Samo v našich zemích první slovanskou říši.

Říše Karla Velikého. R. 800 stal se franský král Karel Velký císařem a ovládl i české země, Korutany, Panonii, Chorvatsko, část Itálie a založil v Hispanii (kterou ovládli po r. 711 moslimové) marku španělskou. R. 843 byla franská říše rozdělena na tři části; z východní části vytvořilo se později Německo, ze západní Francie. V těchto letech vznikla v Podunají velká říše bulharská a Slované pronikli až do nejnižnějších krajů Řecka.

Říše římsko-německá v 10. a 11. stol. Kolem r. 1000 přejala primát v Evropě říše římsko-německá, která ovládla Lotrinsko, království Arelatské (Burgundsko) a téměř celou Itálii; do jejího svazku náležely i české země. Říše východořímská se vzpamatovala z úpadku a ovládla Bulhary, Srby a již. Itálii, které však brzo dobyli Normané. V nížině uherské se usadili koncem 9. st. Maďaři. V Hispanii se rozmáhaly křesť. státy: král. kastilské, Navara, Aragonie a knížetství barcelonské. Moc kordovského kalifátu klesala.

(Tab. 5.) **Rozsah kalifátu, země islamské.** V době Karla Velikého kolem r. 800 obepínala moc islamských Abbasovců celé Středozemní moře mimo břeh severní. V této veliké říši se první osamostatnil v Hispanii kalifát kordovský a v sev. Africe Maroko, Alžír, Tunis a Egypt. K novému rozpětí moci islamu došlo až koncem 11. stol. za Seldžuků. Do jejich rukou padl 1076 Jerusalems, čímž byl dán signál k válkám křížovým.

Země středomořské v I. pol. 13. stol. 12. stol. je dobou kříž. výprav. I. vyšla 1096 (1099 dobyt Jerusalems), II. 1147, III. 1190. V Syrii a v Palestině vzniklo křesť. král. jerusalemské, kníž. antiochijské, hrabství tripolské a edeské. Největším nepřítelem křížáků byl sultán Saladin, který kolem 1190 ovládl Egypt, Nubii, část Arabie, Syrii. V říši východořímské vládl Manuel Komnenos (ovládal Balkán a část Malé Asie). R. 1203 při IV. výpr. kříž. byl křížáky dobyt Cařihrad a říše se rozpadla na císařství latinské a j. státy. Nejmocnějším státem balkánským se tehdy stalo Bulharsko. K V. výpr. kříž. (Fridrich II.) došlo 1228.

Mongolské státy ve 13. stol. R. 1227 založili v Asii veliké panství Tataři (Džingischan Temudžin), kteří ovládli i jižní Rus (říše kipčacká). Koncem 13. stol. rozpadla se říše na několik států. Nejdůležitější z nich byla čínská říše Kublaj-Chanova, kde řadu let prodel Benátčan Marko Polo, který podal Evropě první zprávy o vzdáleném východě.

(Tab. 6.) **Střední Evropa ve 13. stol.** Říše římsko-německá (držící i Lotrinsko a král. burgundské), získala 1194 v Itálii království neapolské a Sicílii. Čeští králové zaujali v říši nejvýznamnější postavení. Za Přemysla II. rozpíná se jejich moc i nad zeměmi alpskými, Václav II. stává se i králem polským.

Střední Evropa ve 14. stol. Za Lucemburků získala česká koruna obě Lužice a Slezsko a Karel IV. byl pánem i v Braniborsku. V zemích rakouských vládli Habsburci. Ludvík Vel. uherský z rodu Anjou stal se 1370 i králem polským. V době Karla IV. byl nejmocnějším vládcem na Balkáně Štěpán Dušan srbský. Koncem století upadají Srbové i Bulhaři pod panství turecké.

Španěly ve 12. stol. Kordovského kalifátu se zmocnili ve 12. stol. afričtí Almohadé, kteří přejali vyspělou kulturu maurskou, ale ustupovali tlaku států křesťanských, hlavně Portugalska, Kastilie a Aragonie.

Španěly v 15. stol. Panství Almohadů bylo omezeno na území Granady. Od 1282 držel rod aragonský Sicílii a od 1296 Sardinii; 1435 získal i Neapolsko a 1469 spojila se sňatkem dynastie kastilská a aragonská a vzniklo království španělské. R. 1492, kdy Kolumbus se vydal do zámoří, padla do rukou španělských i Granada.

Francie ve 12. stol. Od 987 vládli ve Francii Kapetovci, jejichž moc byla však malá, neboť země byla rozdělena na samostatná léna. Z nejmocnějších byla Normandie, jejíž vévoda Vilém Dobyvatel se zmocnil 1066 vlády v Anglii. Jeho pravnuke Jindřich II. Plantagenet držel ve Francii i Anjou, Maine, Touraine a vév. bretaňské, aquitánské a gaskoňské, takže celá západní část Francie podléhala moci anglického krále. Ve 13. stol. získali Kapetovci výpravami proti albigenským hrabstvím toulouské a ovládli část území, zabraného Angličany. Od 1305 sídlili v Avignoně papežové.

Francie v 15. stol. R. 1340 omezila se anglická država ve Francii na vév. Guienne a Gaskoňsko. Francie získala z býv. říše arelatské kraj Dauphiné a bratr krále Karel z Anjou Provenčí (později získal i korunu sicilskou). R. 1328 vymřel rod Kapetovců a o franc. trůn vznikly boje mezi rodem z Valois a králi anglickými, t. zv. válka stoletá. Na počátku XV. stol. ovládli Angličané celou severní Francii i s Paříží a zvětšili své území u Guienne. Vystoupení Panny Orleánské 1428 přineslo obrát, Angličané ustoupili a v pol. 15. stol. zůstalo jen Calais.

(Tab. 7.) **Hranice říše bulharské v 9. a 10. stol.** V době Karla Velikého fr. (814) ovládli Bulhaři (za Kruma a Omortaga) nejen pozdější Bulharsko jižně Dunaje, ale i území severně Dunaje (pozdější Valašsko a Multansko) a po porážce Avarů i Uhry až k Tise. Za Presjana a Borise, prvního křesťan. panovníka, pronikla moc Bulharů jižněji na Balkán. Car Symeon ovládal Makedonii, Thrakii, Albanii a Srbsko; územím nad Dunajem vládli tehdy již Maďaři. Potom přišlo Bulharsko pod moc Cařihradu, a teprve kolem r. 1000 za cara Samuela nabylo téměř rozsahu říše Symeonovy. Brzo nato bylo však opět podrobeno císařem Basileem II. Bulharobijcem a setrvalo v poddanství téměř 200 let.

Hranice říše bulharské v 13. a 14. stol. Počátkem 13. stol. po pádu říše byzant. do rukou křížáků rozšířil bulharský car Kalojan území své říše, která za Asěna II. 1230 dosáhla největšího rozpětí. Když se kolem 1346 srbský car Štěpán Dušan zmocnil většiny Balkánu, bylo Bulharsko 1355 omezeno asi do hranic království trnovského. R. 1393 stalo se tureckou provincií.

Panství srbských vládců v 10.—13. stol. Po smrti slavného bulh. cara Symeona vytvořil 950 Česlav srbský stát, který slučoval téměř všechny srbské země. Kolem r. 1000 ztratil toto území samostatnost a teprve Bodin kolem 1100 vytvořil nové srbské panství, jehož hranice posunuty poněkud na západ. Již r. 1118 byla obnovena svrchovanost byzant-

ská a teprve 1183 za Štěpána Nemanji dosáhlo Srbsko (území severní jmenovalo se Raška, jižní Zeta) svobody a 1217 se stalo královstvím. Za Milutina kol 1200 získalo na severu Braněvsko a na jihu území u Skoplje.

Panství srbských vládců ve 14. a 15. stol. Největší rozpětí měla srbská říše za cara Dušana. Po jeho smrti 1355 nastal rozklad říše v několik území a nejmocnějším vládcem byl kníže Lazar. Korunu Nemanjovu přijal bosenský král Tvrtko, který ovládl srbský Chlm. R. 1389 byli Srbové poraženi na Kosovu od Turků. Synu Lazarovu Štěpánovi a později Jiřímu Brankoviči se podařilo zachovati samostatnost, ale když r. 1453 padl do rukou Turků Cařihrad, stalo se Srbsko r. 1454 tureckým pašalíkem.

Východní Evropa kolem r. 1350. V 9. stol. byla vytvořena říše kyjevská, která kolem r. 1000 za Vladimíra Svatého a Jaroslava Moudrého nabyla značné moci. Po nich nastal úpadek říše, který na čas zastavil po r. 1100 Vladimír Monomach. Ve 12. stol. se říše rozpadla na více knížetství; nejmocnějším byl Velký Novgorod, Vladiměř nad Kjazmou a Halič na Dněstru. R. 1240 vpadli na Rus Tataři, kteří ji ovládali pak 240 let a na jihu vytvořili přímé panství Kipčak. Z ruských knížetství dostala se do popředí Moskva, která pod svrchovaností Tatarů sjednotila velké území. Nejmocnější říši na severu byla republika novgorodská. Mezi Polskem a velkoknížetstvím moskevským vznikl počátkem 14. stol. mocný stát litevský. Finsko ovládli Švédové, baltické země (Estonsko, Livonsko a Kuronsko) ovládal řád německých rytířů. R. 1481 setřásla Moskva panství tatarské.

(Tab. 8.) Rozsah moci významných českých panovníků do 14. stol. V 9. stol. vznikla říše velkomoravská, která pod vládou Svatoplukovou zaujímal Moravu s územím až k Dunaji, dále celé Nitransko a Panonii, na severu pak území kmenů českých, srbských (v dnešním Sasku) a některých polských kmenů (Povislí). Konec této mocné říši učinili Maďaři asi 906. Těžiště státní moci se přesunulo do Čech, kde od konce 9. stol. byly české kmeny sjednoceny pod vládou rodu Přemyslova. Boleslav I. před r. 1000 vytvořil mocný stát, k němuž patřila na čas Morava, část Slezska, část Slovenska, a území východně Krakova; jsou domněnky, že Boleslavova říše sahala až za Bug, jak poznačeno v mapce. Brzo po roku 1025 dobyl Břetislav trvale Moravu a od té doby tvoří tato země s Čechami stále jádro českého státu, který si zachoval vůči německé říši zvláštní postavení (do Čech patřilo tehdy Kladsko, Žitavsko, Vitorazsko, ale nebylo u nich Chebska; k Moravě patřilo Opavsko). Břetislav se sice zmocnil 1042 i slovenského území až k Váhu, ale tento zisk byl brzo ztracen a Slovensko definitivně odtrženo od země mateřských. V r. 1085 se stal Vratislav II. králem a získal české koruny na čas Budišínsko a Zhořelecko, jádro pozdější Horní Lužice. Za Přemysla II. (který 1266 obsadil na čas Chebsko) rozpínala se moc českého krále nad zeměmi alpskými. Václav II. byl i králem polským a jeho syn králem uherským. Za Jana Lucemburského bylo připojeno trvale 1319 Budišínsko, 1322 Chebsko, 1329 Zhořelecko a 1327/9 většina knížetství slezských. R. 1364 získal Karel IV. Dolní Lužici a 1368 poslední slezská knížetství Svidnicko a Javorsko. Od této doby jsou Čechy, Morava, Slezsko a Horní a Dolní Lužice zeměmi české koruny. Vládl také v Braniborsku a Lucembursku.

Země koruny české v 15. až 19. stol. Husitskými válkami byla soudržnost zemí české koruny značně uvolněna, ale Jiří z Poděbrad († 1471) zachránil jednotu všech pěti korunních zemí a omezil právní spojitost české koruny s říší římsko-německou na hodnost kurfiřtskou. Vladislav II. Jagellovec byl nucen mírem olomouckým 1478 odevzdati Moravu, Slezsko a obojí Lužici uherskému Matyášovi, ale jsa po jeho smrti zvolen králem uherským, vrátil tyto země české koruně. R. 1635 postoupil Ferdinand II. ve válce třicetileté saskému kurfiřtu v léno obojí Lužici a zůstaly již při Sasku. Mírem v Bratislavským 1742 postoupila Marie Terezie Prusku Slezsko a hrabství kladské, zachovávajíc si jen knížetství těšínské, opavské, krnovské a část kraje nisského. Po světové válce 1918 získalo nově vzniklé Československo od Německa Hlučínsko, od Rakous Vitorazsko a Valticko. Těšínsko částečně postoupeno Polsku.

III. K dějinám novověku.

(Tab. 9.) Rozsah panství Habsburků za Karla V. Sňatkem Maximiliana I. s dcerou burg. vév. Karla Smělého nabyl rod habsburský svobodného hrab. burgundského a provincií nizozemských. Sňatkem Maximilianova syna Filipa Sličného se špaň. infantkou Johanou nabyl nároku na země španělské. Syn Filipa Sličného Karel V. byl tak vládcem ve Španělsku (a v jihoamerických osadách) i pánem Sardínie, Sicílie, Neapolska, Burgundska a Nizozemí a 1535 nabyl Milánska; stal se i císařem německým. Jeho bratr Ferdinand I. vládl v zemích rakouských a v zemích koruny české; jeho panství v Uhrách bylo omezeno tureckými výboji (Soliman II.) na úzký pruh země při hranicích rakousko-štyrských a většinu Slovenska. Severněji se rozkládala velká říše polsko-litevská, na jv. mocná říše osmanská. Protivníkem Habsburků byla Francie, kde vládl František I.

(Tab. 9.) Říše Napoleonova a Evropa po kongresu vídeňském. R. 1792 ovládli Francouzové Belgie, pak Nizozemí, 1795 celé pruské levé Porýní. R. 1796 opanoval Napoleon Lombardii a Janovsko, 1798 přišly pod vliv francouzský Švýcarsko, Toskana, papežský stát, Neapolsko. R. 1805 změněna republika italská na království; Rakousko vzdalo se Benátska, Dalmácie, Istrie a Tridentska. Napoleon vytvořil pro své bratry království nizozemské a neapolské; na něm byly závislé německé státy (spolek rýnský). R. 1807 vytvořil velkovévodství varšavské a král. vestfálské, sesadil krále portug. a špaň. R. 1809 připojil k Francii celou sever. a střed. Itálii i s přílehlými zeměmi rak. (nově získal Terst, Gorici, Kraňsko, Korutany a část Chorvatska). R. 1810 spojil Nizozemí a sever. břeh Německa až k Lubecku s Francií. Na kongresu vídeňském 1815 získal ruský car větší část velkovévod. varšavského, Prusko dostalo Poznaňsko, Západní Prusy, Pomořany s Rujanou, část Saska a Porýní s Vestfálskem. Krakov se stal republikou, Hanoversko vráceno angl. král. rodině. Holandsko spojeno s Belgií, Gelderskem a Lucemburskem v nový stát nizozemský. Rusko podrželo dříve švédské Finsko, Švédsko spojeno osobní unií s Norskem. Anglie získala Kapsko, Maltu, Helgoland. Švýcarsko prohlášeno svobodným. Rakousko se vzdalo Belgie a země venkovských, ale dostalo zpět dřívější své země i s Milánskem a Benátskem, Mantovou, Modenou, Toskánou, Parmou, Piacenzou a Quastalou. Získalo také Salcbursko, Tridentsko, Brixensko, Dalmácii a území republ. dubrovnické. Sardinský král dostal zpět Piemont a Savojsko, nově Janovsko. Papeži vrácen církevní stát, rodu Bourbonckému Španělsko a Neapolsko.

(Tab. 10.) Vestfálský mír 1648. Mírem v Münsteru a Osnabrücku, jímž skončila válka třicetiletá, byla přiznána nezávislost Spojeným státům nizozemským a Švýcarsku. Švédsko dostalo území arcibisk. bremského a bisk. verdenského a Přední Pomořany s Rujanou a Štětínem. Francii přiznána lotrin. biskup. Verdun, Toul a Metz (která držela od 1552) a habsb. Sundgavsko v Elsasku. Bavorsko získalo Horní Falc; rýnská Falc vrácena synu zimního krále. Braniborsko získalo Zadní Pomořany, území arcib. magdebur. a j.

Nizozemí v 16. až 19. stol. Nizozemí za Karla V. obsahovalo asi dnešní Holandsko, i Belgie s francouzským Artois a Henne-gavskem a Lucembursko; území bisk. lutyšského a cambrayského nepatřilo Karlovi. R. 1579 sloučily se sev. provincie Zeeland, Holland, Utrecht a Frísko v protest. unii a 1581 vytvořily se sev. Geldry, Overijsselskem, Groninky a sev. Flandry i sev. Brabantem spolek Svobodných států nizozemských (uznán 1609 a 1648). Jižní státy zůstaly pod suverenitou španělskou. R. 1659 dal Filip IV. fr. Ludvíku XIV. Artois a část Henne-gavska a 1668 část Flander. Po vyměření španěl. Habsburků získal španěl. Nizozemí 1714 Karel VI. rak., který později odstoupil španěl. Geldry Prusku. R. 1792 ovládli španěl. Nizozemí (Belgie) a později i Svobodné Nizozemí (Holandsko) Francouzové; r. 1810 byla obě území připojena k Francii. R. 1815 mírem vídeňským bylo Španělské i Svobodné Nizozemí, pruské Geldry i Lucemburk spojeny pod vládou holand. rodu oranžského v království nizozemské. R. 1830 prohlášena nezávislost jižního území (království belgické). Lucemburk zůstal s Holandskem v personální unii, která přestala až 1890. R. 1919 získala Belgie od Německa malé území při vých. hranicích.

Anglie, Skotsko, Irsko. Anglie byla 1016—1041 za Knuta Velikého pod nadvládou dánskou. R. 1066 dobyl Anglii normanský vévoda Vilém Dobyvatel. Od 1154 vládli králové z franc. rodu Plantagenetů, kteří měli v držení více než půl Francie. Od 1171 do-
bývá Anglie soustavně Irsko a koncem 13. stol. připojuje Wales; Skotsko zachovalo si ne-
závislost. Válkou stoletou ztratila Anglie území francouzské, 1558 i Calais. R. 1603 za
vlády skotských Stuartovců spojeno Skotsko s Anglií v personální unii. R. 1641 zbaveno
Irsko všech práv. R. 1688 zvolen na trůn Vilém oranžský, místodržitel holandský.
R. 1707 spojeno Skotsko s Anglií v jednotné království Velké Británie. Od 1714 vládne rod
hannoverský. R. 1801 byl irský parlament (angličtí statkáři) spojen s londýnským. R. 1922
prohlášeno Irsko svobodným státem; území Ulsteru zůstalo při Anglii.

Švýcarsko. Ve středověku bylo tam mnoho panství duchov. i svět., Habsburkové
vládli v hrabství curyšském a j. Obyvatelstvo území kolem jezera Vierwaldstádského
v Uri, Schwyzu a Unterwaldenu uchovalo si samostatnost; 1315 vytvořen věčný spolek,
k němuž později přistoupil i Lucern, Curych, Bern a j. Tak vznikla Jednota švýcarská,
která ovládla na čas i Milánsko a k níž 1513 přistoupilo 13 území (kantónů). Spojencem
Jednoty se stalo Graubündensko (Grisonsko, které 1512 nabylo od Milánska Veltlinu),
Wallis, Ženeva, Neufchâtel, území bisk. basilejského a sv. Havla. R. 1648 prohlášena ne-
závislost republiky Švýcarské (Neufchâtelsko uznáno suverenním, od 1717 do 1848 vládl
tam pruský rod). Napoleon odňal republice Veltlin, Wallis, Ženevu, Neufchâtelsko a území
basilejské, které po jeho pádu 1814 byly Švýcarsku opět vráceny, až na Veltlin, jenž s Lom-
bardsko-Benátskem připadl Rakousku a 1859 s Lombardskem králi sardinskému.

Dánsko, Norsko, Švédsko. Severské říše vznikly kol. r. 1000. Nejvýznamnější bylo
Dánsko, které ve 14. stol. ovládlo na čas baltické břehy až k Finskému zálivu. Livonska a
Kuronska dobyli Bratří mečoví, kteří se 1237 spojili s německým rytíř. řádem v Prusku
a kolem 1350 nabyli od Dánska i Estonska. R. 1397 spojeno Dánsko, Norsko a Švédsko
smlouvou kalmarskou v personální unii. Švédsko odtrhlo se od ní 1520 pod Vasovci. R.
1570 (po úpadku řádu Bratří mečovích) získalo Švédsko Estonsko. Od 1592 do 1604 mělo
personální unii s Polskem. Gustav Adolf švédský získal ruskou Ingrii a Karelii, ostrovy
Gotland a Ósel a vestfálským mírem 1648 církv. panství Brémy a Verden a Přední Pomo-
řany s Rujanou. Vítězství Karla X. zajistila Švédsku Skonsko, které dosud drželi Dánové,
a Livonsko. (R. 1658/60 drželi Švédové i Trondhem a ostrov Bornholm.) Po nešťastné
válce severní dostalo 1709 Prusko Štětín a jižní díl Předních Pomořan s přilehlými ostrovy,
Hanoversko, věv. bremské a verdenské. Rusko získalo 1721 Ingrii, Karelii, Estonsko, Li-
vonsko, 1743 jihovýchodní Finsko a 1808 celé Finsko i s Alanskými ostrovy. R. 1815 získa-
lo Švédsko vídeň. mírem Norsko (dosud dánské) a dalo Prusku Přední Pomořany. R. 1864
zřeklo se Dánsko Šlesviku a Holštýna (které s ním byly spojeny od 14. stol.); 1866 je získa-
lo Prusko. V r. 1905 prohlásilo se Norsko, které sdílelo od 1397 osud s Dánskem a od 1814
se Švédskem, za samostatné království. R. 1919 získalo Dánsko sev. část Šlesviku.

(Tab. 12.) **Prusko.** R. 1415 zastavil Zikmund Lucemburský kurfiřtství braniborské
Hohenzollernům. Albrecht Hohenzollern secularisoval 1525 Východní Prusy. R. 1609
získal kurfiřt v Porýnsku věv. Cleve, Marck a Ravensberk. R. 1618 (po vymření Hohenzol-
lernů) nastupují ve Východ. Prusku kurfiřti braniborští. R. 1648 získány Zadní Pomořany,
arcib. magdeburské a j. Od 1701 je Prusko královstvím. R. 1713 získalo od Francie Horní
Geldry a švýc. Neufchâtelsko, 1719 Štětín a jižní část Předních Pomořan s ostrovy, 1742
Slezsko a hrabství kladské. R. 1772 při prvním dělení Polska zabralo záp. Prusy (bez
Gdanska a Toruně), při druhém dělení 1793 Velkopolsko, Gdansk a Toruň, při třetím
1795 okolí Varšavy a území mezi Bugem, Němenem a Vých. Prusy. Za Napoleona 1807
bylo poraženo a zmenšeno, r. 1815 získalo z velkovév. varšavského Poznaňsko, dále sev.
část Předních Pomořan s ostrovy, věv. državy ve Vestfálsku a nové v Porýní a v Sasku.
R. 1866 zabralo Šlesvik a Holštýn, Hanoversko, Nasavsko, kaselské Hesensko a Frank-
furt, r. 1871 získalo Elsasko a Lotrinsko.

(Tab. 12.) **Územní vývoj Rakouska.** Vytvořeno 1526 ze zemí habsburských a koruny
české a záp. části Uher. R. 1699 ztratili Turci většinu Uher, 1718 i banát temešský, a Ra-
kousko získalo na čas sev. Srbsko a záp. Valachii. Ze španělského dědictví získalo 1714
Belgii, Milánsko, Neapolsko, Sardinii a 1720 od rodu Savojského Sicilii (dána mu výmě-
nou Sardinie). Za souhlas s pragmatickou sankcí dáno 1738 Španěl. Bourbonům Neapol-
sko a Sicilie, rodu sardinskému záp. část Milánska. František Lotrinský dostal Toskánu
za Lotrinsko, které dal Stanislavu Leszczyenskému. Rakousko získalo Parmu, Piacenzu a
Quastallu, kterou již 1748 postoupila Marie Terezie španěl. Bourbonům. R. 1742 ztratilo
Rakousko větší díl Slezska a hrabství kladské. Při I. dělení Polska 1772 získalo Halič bez
Krakova, 1775 dostalo od Turecka Bukovinu, 1779 od Bavorska Innskou čtvrt, při III.
dělení Polska 1795 získalo Malopolsko s Krakovem. Za válek napoleonských vzdalo se 1797
Belgie a Milánska a získalo Benátsko a Istrii s Dalmácií. R. 1801 ztratilo Toskánu. R. 1805
vzdalo se Benátska, Dalmácie, Istriie, Tyrolska, venkovských zemí při Horním Rýně a
obdrželo Salcburk. R. 1809 ztratilo Salcburk, čtvrt Innskou, kraj Tarnopolský, Malopolsko
i s Krakovem, Terst, Gorici, Kraňsko, Korutany, část Chorvatska. R. 1815 vzdalo se Belgie
a zemí venkovských, ale získalo zpět Tarnopolsko, všechny země alpské, Dalmácií, Istrii
a území lombardsko-benátské, Modenu a Toskánu; Marie Louisa získala Parmu, Piacenzu
a Quastallu. R. 1846 zabralo Krakov. R. 1859 postoupilo sardinskému králi Lombardii,
r. 1860 prohlásila se Toskána, Modena i Parma pro krále sardinského. R. 1866 ztraceno
Benátsko. Od 1867 dualismus. R. 1878 okupace Bosny a Hercegoviny (přivtěleny 1908).

Italie od 15. do 20. stol. V 15. stol. ovládala republika **benátská** i Dalmácií a Istrii
(až do válek napoleonských). K republice **janovské** patřila Korsika (prodána Francii
1768). **Milánsko** připadlo 1516 Francii, 1535 Španělsku, 1714 Rakousku, 1797 dobyt
Napoleonem, 1815 dáno Rakousku, 1859 králi sardinskému. **Toskánu** získal 1738 (po
vymření rodu Medici) František Lotrinský náhradou za vévodství lotrinské; ovládli ji 1798
Napoleon, 1815 Rakousko, 1860 rod savojský. **Církevní stát** nabyt největší rozpětí v 16.
stol., kdy ovládl i republ. boloňskou, Parmu, Piacenzu a Ferraru. Parma a Piacenza po-
stoupena 1738 Rakousku a 1748 španělským Bourbonům; 1815 získalo je opět Rakousko
a podrželo do 1860. V **Neapolsku** vymřel 1435 rod anjouský a trůnu se zmocnil rod ara-
gonský, který držel Sicilii a Sardinii. R. 1517 nastoupila větev španělských Habsburků,
r. 1714 nabyt Neapolska a Sardinie Karel VI. rakouský, který 1720 vyměnil Sardinii za
Sicilii (náležejíci od 1714 Savojsku) a 1738 odstoupil Neapolsko i Sicilii španělským
Bourbonům. R. 1861 dobyt obě země rodem savojským (králem sardinským).

Rod savojský nabyt za císaře Zikmunda Piemontu a Nizzy a na čas Wallis a Ženevu.
R. 1713 získal Sicilii, kterou 1720 vyměnil za **Sardinii** a titul královský. R. 1738 dostal
část Milánska. Celé území, mimo Sardinii, ovládl Napoleon, ale 1815 vráceno rodu savojs-
skému a přidáno mu Janovsko. R. 1859 postoupilo Rakousko sardin. králi Lombardii
mimo Mantuu. R. 1860 prohlásila se proň Modena, Parma, Toskana a Romagna; rod sa-
vojský odstoupil tehdy Francii věv. savojské a Nizzu. Téhož roku dobytá Sicilie a 1861
Neapolsko a prohlášeno království **italské**. Vláda přechází z Turina do Florencie. R. 1866
získává Itálie Benátsko a Mantuu, r. 1870 Řím, který se stává hl. městem. R. 1919 získává
jižní Tyroly po Brener, záp. Kraňsko, rak. Přímoří s Terstem, v Dalmácií Zadar, ostrov
Cres, Lošín, Lastovo. R. 1922 zabrána Rjeka.

(Tab. 13.) **Rozmach a pokles Turecka.** R. 1326 obsadili Turci západ Malé Asie, 1354
usadili se v Evropě, 1389 zvítězili na Kosově, 1396 podrobili Bulharsko a učinili poplat-
ným Valaško, 1453 dobyli Cařihrad. R. 1459 podrobili Srbsko, 1460 Pelopones, 1461
císař. trapezuntské (u Černého moře), 1463 Bosnu, 1468 Albanii, 1475 Krym, 1483 Herce-
govinu, 1512 Multansko. R. 1517 podrobili Egypt, Syrii a Mesopotamii, 1522 Rhodos,
1536 Bagdad a Gruzii, Alžír a Tripolis, 1574 Tunis. V Evropě dobyli 1521 Bělehradu, 1526
došlo k vítězství u Moháče, 1541 byl zřízen pašalik budínský a Sedmihradsko se stalo po-
platným. R. 1566 dobyli Sigetu, 1596 Jagru, 1605 Ostřihomu. R. 1669 získali Turci Krétu

a válkami s Polskem Podolí. Tehdy nabyla říše největšího rozsahu. R. 1683 byli poraženi u Vídně, 1699 a 1718 ztratili Uhry. V boji s Rusy ztratili 1774 krymské Tatary, 1792 pobřeží mezi Bugem a Dněstrem, 1812 Bessarabii a část Multanska.

R. 1830 uznalo Turecko samostatnost Řecka a samosprávu Srbska; Egypt zůstal jen formálně pod tur. svrchovaností. R. 1856 staly se Multansko a Valašsko samosprávnými, 1861 byly spojeny v knížetství rumunské, Portě poplatné. R. 1878 vytvořeno Bulharsko, poplatné Turecku, a Vých. Rumelie (pod tureckou svrchovaností). Rumunsko se stalo nezávislým (královstvím prohlášeno 1881). Srbsko a Řecko rozšířily svá území (Srbsko prohlášeno královstvím 1882). Rakousko vzalo 1878 do správy Bosnu a Hercegovinu (připojeny 1908). R. 1885 sjednocena Východní Rumelie s Bulharskem, které prohlášeno královstvím 1908. Černá Hora se stala královstvím 1910. R. 1912 získala Itálie turecké Tripolsko, Rhodos a ostrovy. Kypr byl ve správě brit. od 1878.

R. 1913 (po válce balkánské) získalo Srbsko staré Srbsko a část Makedonie, Řecko jižní Makedonii se Solunem, Černá Hora část Novopazarska, Rumunsko bulh. část Dobrudži, Bulharsku zbyla z výbojů jen jv. část Makedonie. Po světové válce 1918 rozšiřuje se Srbsko o jihosl. země rak. uher. a připojuje Černou Horu. Řekové rozšířili své hranice až k Cařihradu a získali území Smyrny. Turecko podrželo jen Cařihrad s okolím a Malou Asii. Palestina a Mesopotamie dány do správy Britům, Syrie Francouzům. Kypr brit. državou. R. 1922 změnilo se Turecko v republiku a bojem s Řeky získalo Smyrnu a území evropské až k Marici. R. 1928 dala Francie souhlas ke zřízení republiky Syrie a Libanonu. V Mesopotamii (Iraku) zřízeno konstituční království pod vlivem brit.

(Tab. 14.) **Polsko, jeho dělení a obnovení.** R. 1386 došlo za Jagellovců k unii polsko-litevské, která nebyla však vždy ani personální, jen dynastická, teprve za posledního Jagellovce Zikmunda II. provedeno 1569 úplné sjednocení. R. 1772 dochází k prvému dělení Polska, jehož se účastnilo Rusko, Prusko a Rakousko, r. 1793 k druhému dělení ve prospěch Ruska a Pruska; 1795 zabrán Ruskem, Pruskem a Rakouskem zbytek polského území. R. 1807 vytvořil Napoleon z polských krajů Pruska a Rakouska velkovévodství varšavské, jehož větší část získalo 1815 Rusko; Poznaňsko připadlo Prusku (pruské od 1793). Krakov se stal republikou, 1846 byl zabrán Rakouskem. R. 1916 připravovali centrální mocnosti zřízení pol. státu z dobytých polských krajů Ruska, 1918 vytvořeno z Poznaňska, Haliče a z rus. Polska dnešní Polsko, které se 1920 po válce rusko-polské dohodlo s Ruskem o východní hranici. Od Československa získalo část Těšínska, od Pruska plebiscitem část Horního Slezska. Svobodný stát Gdansk spojen s Polskem celní unií.

Vývoj říše ruské. Jádrem státu bylo Moskevsko. R. 1478 podrobila si Moskva republiku novgorodskou, 1552 tatarský chanát kazaňský, 1556 astrachaňský. R. 1556 postoupili Rusové v Asii až k Jeniseji, do 1632 po Lenu, 1646 k průlivu Beringovu, 1706 zabrali Kamčatku, 1716 Aljašku. R. 1721 získali u Balt. moře Ingrii, Kalerii, Estonsko, Livonsko, později i Kuronsko. R. 1774 proniklo Rusko k Černému moři, 1783 připojilo chanát krymský, 1792 území mezi Dněstrem a Bugem, 1812 Bessarabii a část Multanska. R. 1772, 1793 a 1795 získalo dělením Polska. R. 1809 připojilo Finsko, r. 1828 vých. území u Černého moře a ústí dunajské. R. 1856 postoupilo Multansku Bessarabii. R. 1860 získalo od Číny amurské území až k Vladivostoku a 1875 ostrov Sachalin. Téhož roku přivtělen chanát kokanský, 1881 Zakaspicko, 1884 Merv. R. 1878 získalo Rusko od Turků Batum a Kars a od Rumunsa Bessarabii (výměnou za deltu dunajskou). R. 1905 dalo Rusko Japonsku území Port-Arthuru a jižní část Sachalinu a vrátilo Číně území mandžuské. V březnu 1917 končilo carství, v listopadu došlo k bolševickému převratu.

Svaz sovětských republik tvoří republiky: I. ruská, II. ukrajinská, III. běloruská, IV. zakavkazská, V. uzbecká, VI. turkmenská, VII. tadžická. Republika I. slučuje 12 samosprávných republik a oblastí evropských a 9 asijských. Jsou to republiky: 1. karélská, 2. tatarská, 3. baškirska, 4. krymská, 5. dagestanská; oblastí 6. zyrjenská, 7. votjacká, 8. marijská, 9. čuvačská, 10. povolž. Němců, 11. kalmycká, 12. Sev. Kavkaz. V Asii patří

k tomu republiky: 13. kazakstanská, 14. kirgizská, 15. burjatská, 16. jakutská, a oblasti, 17. uralská, 18. sibiřská, 19. karakalpacká, 20. oiratská, 21. Dálný východ.

Místa bitev a mírů v letech 1066—1913. Mír = m (města v závorce jsou jinak důležitá). R. 1066 Hastings (1095 Clermont, 1122 Worms), 1126 Chlumec, 1176 Legnano, 1203 Cařihrad, 1214 Bouvines, 1241 Lehnice, 1260 Kressenbrunn (1274 Lyon), 1278 Morav. pole, 1315 Morgarten, 1322 Mühlendorf, 1343 m Kališ, 1346 Kresčak, 1356 Poitiers, 1360 m. Bretigny, 1385 Sempach, 1389 Kosovo, 1396 Nikopol (1397 Kalmar), 1410 Grunwald, 1415 Azincourt (Kostnice), 1420 m Troyes, na Vítkově hoře a pod Vyšehradem, (1421 Čáslav), 1422 Něm. Brod, 1426 Ústí n. L., 1427 Tachov, 1431 Domažlice, (Basilej), 1434 Lipany, (1438 Bourges, 1439 Florencie), 1444 Varna, 1453 Cařihrad, 1456 Bělehrad, 1477 Nancy, 1478 Novgorod, 1515 Marignano, (1517 Wittenberk), (1521 Worms), 1522 Rhodos, 1526 Moháč, (1529 Špýr), 1529 Vídeň, (1530 Augšpurk, 1531 Šmalkaldy), Kappel, 1532 m Norimberk, 1541 Budín, 1544 m Crespy, (1545 Trident), 1547 Mühlberk, (1555 Augšpurk), 1557 St. Quentin, 1559 m Cateau Cambrésis, (1569 Lublin), 1571 Lepanto, (1579 Utrecht), (1593 Kralice), (1596 Brest Lit.), 1598 m Vervins (Nantes), 1606 m Žitvatorok, 1608 m Libeň, 1620 Bílá hora, 1626 Dessava, 1631 Breitenfeld, 1632 Lützen, (1634 Cheb), 1635 m Praha, 1648 m vestfálský, 1658 m Roeskild, 1659 m pyrenejský, 1660 m Oliva, 1664 m Vašvar, 1668 m Cáchy, 1678 m Nijwegen, 1621 Slankamen, 1697 m Rijswijk, Zenta, 1699 m Karlovice, 1700 m Travendale, 1704 Hochstädt, 1709 Poltava, 1713 m Utrecht, 1714 m Raštatt, 1716 Petrovaradin, 1718 m Požarevac, 1721 m Nystädt, 1738 m Vídeň, 1739 m Bělehrad, 1741 Molvice, 1742 Chotusice, m Vratislav, 1745 m Drážďany, 1748 m Cáchy, 1756 Lovosice, 1757 Kolín, 1763 m Hubertsburk, 1774 m Kučuk Kajnardži, 1779 m Těšín, 1783 m Versailles, 1792 m Jassy, 1795 Maciejovice, m Basilej, 1797 m Campo-Formio, 1798 Abukir, 1800 Marengo, 1801 m Luneville, 1802 Amiens, 1805 Trafalgar, Ulm, Slavkov, m Prešpurk, 1806 Jena, 1807 Friedlant, m Tylže, 1809 Aspern, Wagram, m Vídeň, 1812 m Bukurešť, Borodino, Moskva, 1813 Lipsko, 1815 Waterloo, m Vídeň, 1827 Navarin, 1829 m Drinopol, 1831 m Londýn, (1848 Kroměříž, Frankfurt), 1849 Világoš, Novara, 1854 Sevastopol, 1856 m Paříž, 1859 Magenta, Solferino, m Curych, 1866 Král. Hradec, Custozza, u Visu, m Praha, 1870 Sedan, 1871 m Frankfurt, 1877 Plevno, 1878 m San Stefano, m Berlín, 1885 Slivnice, (1899 Haag), 1904 Port Arthur, 1905 m Portsmouth, (1906 Algeciras), 1912 Tripolis, Kumanovo, Lozengrad, 1913 m Bukurešť.

(Tab. 16.) **Světová válka, západní fronta.** Dne 28. července 1914 vypovědělo Rakousko válku Srbsku, dne 1. srpna Německo Rusku a 3. srpna Francii. Němci pronikli přes neutrální Belgii a 6. září stanuli na Marně nedaleko Paříže. Byli přinuceni k ústupu k řece Ajsně na linii, která stála na místě 2 roky (tučná čára). K urputným bojům došlo zejména u Yper, na Sommě a u Verdunu. R. 1917 ustoupili Němci k St. Quentinu, po vyřazení Ruska pronikli v květnu 1918 opět k Marně. Dne 18. července počal Fochův protiútok a v říjnu ústup Němců. V den příměří 11. listopadu 1918 byla fronta čárkovaná.

Východní fronta. V srpnu 1914 pronikli Rusové do vých. Pruska. Jižní část fronty pošinula se v prosinci 1914 až ke Krakovu a Rusové obsadili celou Halič. (Přemyšl břez. 1915.) Dne 2. května 1915 došlo k průlomům u Gorlice a Tarnova a k ústupu ruské fronty, kterou čas držela ještě Varšava; po jejím pádu pošinula se fronta v září 1915 od Rigy ke Dvinsku, Pinsku a k Tarnopolu. V červnu 1916 zaútočil Brusilov a získal Luck. V srpnu 1916 vypovědělo válku Rumunsko a postupovalo (v mapce opravte čáru pod Kluž), v prosinci ustoupilo k Seretu. Dne 15. března 1917 vzdal se car Mikuláš trůnu. Ruská fronta se s počátkem revoluce držela a 2. července 1917 vyznamenala se u Zborova českoslov. brigáda. Dne 7. XI. došlo k bolševickému převratu. Smlouveno příměří, od počátku února 1918 obsazovali Němci Ukrajinu, dne 3. března 1918 podepsán v Brestu Litevském mír, jímž se Rusko vzdalo Ukrajinu, Finsku, Baltských zemí, Litvy, polských krajů, a části Kavkazska ve prospěch Turecka.

Srbská fronta. V srpnu 1914 vnikli Rakušané na území srbské, byli však poraženi a Srbové postoupili do vých. části Bosny a na západ od Zemuně. V prosinci 1914 obsadili Rakušané na čas Bělehrad, ale opět ustoupili. V říjnu 1915 napadli Srbsko Bulhaři a Srbové byli nuceni ustoupiti přes Albanii na jih k čáře u Bitolje. Od 30. června 1917 stálo při Dohodě Řecko. Dne 15. září 1918 byla prorazena fronta bulharská a Rakušané rychle ustupovali (viz křížky). V památný den 28. října měla Dohoda v moci již téměř celé Srbsko.

Italská fronta. Itálie vstoupila do války 23. května 1915 v době velkého ústupu ruské fronty. Italové získali celkem malé území, hlavně u Gorice bitvami na Soči. Dne 24. října 1917 došlo k rychlému ústupu Italů na Piavu, dne 24. října 1918 k prolomení rakouské fronty. V listopadu 1918 obsazeny Italy jižní Tyroly, Přímoří, část Kraňska.

Československá anabase. Po boku Dohody uplatnilo se i vojsko československé. V Rusku byla již od r. 1914 Česká družina, na frontě francouzské družina Nazdar. Zahraniční nár. rada českosl., v jejímž čele byli Masaryk, Beneš a Štefánik, usilovala již od 1916 o vybudování československé armády. Masaryk odjel do Itálie 18. prosince 1914 a pracoval pak v Ženevě, v Paříži a Londýně. Odtud vydal se v květnu 1917 přes Stockholm do Ruska, aby se účastnil budování čsl. armády, k níž došlo po úspěchu našich u Zborova. Když Rusové se vzdávali boje, bylo usneseno dopravit československé vojsko na frontu do Francie. Ještě 1917 došlo ke třem lodním transportům kolem Skandinávie a Islandu. Ve Francii bylo povoleno vytvoření samostatné armády čsl. 19. prosince 1917, v Itálii 21. dubna 1918. Dne 7. března 1918 odjel Masaryk přes Sibiř do Ameriky. Když bolševická vláda žádala odzbrojení Čechoslováků, rozhodli se delegáti vojska 23. května 1918 v Čeljabinsku, že vynutí si průchod Sibiří zbraní. V pěti týdnech podařilo se Čechoslovákům ovládnouti trať až po Nikolajevsk a zmocnit se měst Omska, Irkutsk, Čity i Vladivostoku, zatím co jiná vojenská skupina ovládla na západě Penzu, Samaru, Ufu, Jekatěrinburk, Simbirsk a Kazaň. Naše legie uvedly v úžas celý svět a přispěly podstatně k uznání naší samostatnosti. Vůdce zahraničního odboje T. G. Masaryk vrátil se do Československa již po slavném 28. říjnu dne 21. prosince 1918. Ruští legionáři vrátili se do vlasti přes Vladivostok jednak kolem Indie, jednak přes Tichý oceán a Ameriku.

(Tab. 17.) **Územní změny po válce.** Versailleským mírem 1919 odstoupilo Německo Francii Elsasko a Lotrinsko (a Saarsko do plebiscitu v r. 1935), Belgii malé území při vých. hranici, Polsku Poznaňsko, Horní Slezsko a většinu Záp. Prus a malou část Vých. Prus, Litvě Klajpedu, Dánsku část Šlesviku, Československu Hlučínsko. Rakousko-Uhersko se rozpadlo, Itálie získala jižní Tyroly, Přímoří a část Kraňska, Jugoslavie území slovinské, Charvatsko-Slavonsko, Bosnu a Hercegovínu, Dalmácii, část Uher, Černou Horu, Rumunsko Sedmíhrady, část Uher, Besarabii, Polsko Halič. Rakousko získalo od Uherska Burgenland. České země byly spojeny se Slovenskem a získaly od Rakouska Vitorazsko a Valticko, od Německa Hlučínsko. Polsko získalo část Těšínska. Dne 19. prosince 1933 byla pevněji organizována Malá dohoda států Československa, Jugoslavie a Rumunska, vytvořená 1921.

Nové státy baltické. R. 1917 prohlásilo se po březnovém převratu v Rusku republikou **Finsko.** Protože Botnický i Finský záliv zamrzá, dostalo Finsko od Ruska přístup k Severnímu moři. K Finsku patří Alandské ostrovy jako samosprávné území s úřed. jazykem švédským. R. 1918 staly se republikami **Litva, Estonsko a Lotyšsko.** Estonsko získalo přílehlé ostrovy Ōsel (Saaremaa) a Dagö (Hiiumaa). K Litvě připojena jako samosprávné území dříve pruská Klajpeda, aby Litva získala přístup k moři. **Gdansko** prohlášeno samostatným pod protekt. Svazu národů; je v celní unii s Polskem.

Kraje polární. Severní polární oblast je většinou pokryta mořem, v jižní oblasti je mohutná pevnina velikosti $1\frac{1}{2}$ Evropy; jižní pól leží na plošině asi 3000 m vysoké. R. 1878 proplul Švéd Nordenskjöld mořem nad Asií, 1904 Nor Amundsen mořem nad Amerikou. R. 1895 pronikl Nor Nansen hluboko k točně, 1909 dosáhl jí Američan Peary; letadlem snažil se ji prozkoumati 1928 Amundsen a Ital Nobile. Jižní točnou oblast obe-

plul již 1722/5 James Cook, vycházející z Kapského Města v jižní Africe. R. 1823 doplul Weddel z Jižní Ameriky na 74° jš. R. 1909 dosáhl Shackleton z Nového Zélandu 88°23', 1911 pronikl až k točně Nor Amundsen, 1912 John Scott, který to zaplatil smrtí.

IV. Kolonizační politika. Svět mimoevropský.

Objevné cesty Španělů a Portugalců v 16. stol. R. 1486 dosáhl Portugalec Bartolomeo Diaz jižního mysu Afriky (Dobré Naděje). R. 1492 přistal Janovan Křištof Kolumbus na San Salvadoru v souostroví Bahamském a dalšími cestami dosáhl ostrova Haiti, Kuby a dotkl se pevniny jihoamerické. R. 1494 stanovil papež Alexandr VI. zájmovou čáru, která měla být hranicí kolonizační politiky obou států. R. 1498 obeplul Portugalec Vasco de Gamma Afriku a přistal v Indii, a r. 1500 dospěl Portugalec Cabral ke břehům brazilským. R. 1519/22 obeplula svět výprava Magalhãesova. R. 1521 objevil Cortez Mexiko a Kalifornii, 1532 dostal se Pizarro do Chile. Portugalci založili zatím obchodní osady na vých. i záp. pobřeží Afriky (Angola a Mozambique) a v Přední Asii a na ostrovech Sundských; z indických krajů je záhy vytlačili Nizozemci.

Britská kolonisace. Na pobřeží severoamerickém přistal 1497 ve službách angl. Cabotto, 1584 byla založena prvá anglická osada Virginie (zanikla) a od 1620 trvalé osady anglických sektářů. Kolem r. 1815 držela Anglie Kanadu, jihoafriickou osadu Kapskou, kterou získala od Holanďanů, osady v Indii, které získala od Francouzů a vých. Australii a Tasmanii. Rozpětí držav evropských států po dalších sto letech (1914) ukazuje mapka.

(Tab. 19.) **Severní Amerika.** R. 1506 vznikla francouzská osada u řeky sv. Vavřince a kraj pojmenován Kanada; silněji byla osidlována od 1608 (i Nový Foundland). Později založili Francouzové osadu při ústí řeky Mississippi, zvanou Louisiana. Od 1620 usazovali se angličtí sektáři na pobřeží Sev. Ameriky, kde 1650 vytvořeny Spojené kolonie novoanglické. Španělé drželi v Sev. Americe jen Floridu. R. 1763 zřekla se Francie Kanady a Louisiany po levém břehu Mississippi ve prospěch Anglie a Louisiany po pravém břehu Mississippi ve prospěch Španělska, které postoupilo Anglii Floridu. R. 1776 prohlásilo 13 starých osad anglických svoji samostatnost, již uznala Anglie, a 1783 postoupila Spojeným státům S. A. území na západ až k Mississippi. Španělsko získalo zpět Floridu; svou Louisianu prodalo Napoleonovi I., který ji však prodal 1803 Spojeným státům. Spoj. státy S. A. získaly 1819 od Španělska Floridu, 1845 přijaly Texas, 1846 Oregon, 1848 získaly od Mexika Kalifornii a Nové Mexiko. R. 1867 koupily od Rusů Aljašku, 1898 obsadily Havajské ostrovy a získaly od Španělska Portoriko a Filipíny. R. 1900 okupovaly Spoj. státy S. A. ostrovy Samojské, 1903 území Panamského průplavu. Anglická Kanada se stala 1867 samostatným dominiem, stejně Nový Foundland.

Střední Amerika. Pevnina Střední Ameriky, nazvaná 1519 Novým Španělskem, byla jednotnou španělskou kolonií. R. 1822 byla prohlášena nezávislost Mexika i republik Quatemaly, San Salvadoru, Nicaraguy a Costariky. R. 1841 prohlásil se Texas, Honduras a Yucatan samostatnými republikami; Texas vstoupil 1845 do Spoj. států S. A. (USA). Území Panamy náleželo od 1821 k republice Kolumbii a osamostatnilo se teprve 1855. Na pevnině Střední Ameriky je evropskou kolonií pouze britský Honduras, který získala Anglie od Španělska 1873. Ostrova Jamaiky se zmocnili Angličané 1655. Ostrov Haiti postoupilo Španělsko Francii 1697 (záp. část) a 1795 (vých. část). R. 1804 prohlášeno tam domorodé císařství a 1844 osamostatnila se republika dominikánská. 1859 změněno Haiti na republiku. Ostrov Kuba byl španělský, od 1898 je republikou pod vlivem U. S. A.

Jižní Amerika. Celé západní jihoamer. špaň. území bylo pojmenováno 1532 Novou Granadou a spravováno místokrálem, sídlícím v Peru. V téže době se usadili Španělové i na vých. pobřeží dnešní Argentiny, kde vytvořena provincie La Plata a podřízena též místokrálovství peruánskému. R. 1739 bylo ze severních krajů (dnešní Venezuela, Kolumbie, Ecuador a Panama) vytvořeno místokrál. novogranadské, 1776 z již. krajů místo-

držitelství laplatské (dnešní Bolívie, Argentina, Paraguay a Uruguay). R. 1797 prohlášena Chile samostatným kapitanátem. Když císař Napoleon dosadil na špaň. trůn bratra Josefa, prohlásily se jihoamerické državy pro sesazeného krále, ale již 1816 změnily se státy laplatské v republiku Argentinu. R. 1821 vytvořena z místokr. novogranadského republika Kolumbie (dnešní Kolumbie, Venezuela a Ecuador). Peru a Bolívie prohlásily se samostatnými republikami. R. 1829 odtrhla se od Kolumbie Venezuela a 1830 Ecuador. Do Brazílie prchl 1808 před Napoleonem portug. král Jan VI. a 1815 prohlášena Brazílie královstvím, 1828 císařstvím. R. 1811 prohlásila se Paraguay republikou, 1830 Uruguay. Od 1889 je republikou i Brazílie. V Jižní Americe drží evropské státy jen Guayanu.

(Tab. 20.) **Asie.** Po světové válce se vytvořily v **Přední Asii** na území dříve tureckém republika Syrie a republika Libanon, dále Palestina pod správou britskou, konstituční království Irak a království Arabie, které slučuje Nedž a Hedžas. Persie (Iran) je od 1906 konst. monarchií. **Indii** ovládala Anglie (která 1763 získala indické državy francouzské; 1876 bylo zřízeno císařství indické). Od 1862 bylo vých. pobřeží Zadní Indie osazováno Francouzi, 1887 vytvořena francouzská Indočína. Ostrovy Sundské jsou většinou državami nizozemskými, 60krát většími než mateřská země. V **Číně**, k níž patřil i východní Turkestan a Tibet, vládla od 1643 mandžuská dynastie. R. 1840 a 1860 vynutili si Evropané otevření řady přístavů. R. 1894 po válce s Japonskem uznala Čína nezávislost Koreje a dala Japoncům ostrov Formosu, Rusku povolena stavba mandžuské dráhy do Vladivostoku. R. 1897 zabrali Němci Kiau-čeu, Angličané Vei-hai-vei, Francie Kvang-čeu, Rusko území Port Arthuru. R. 1900 obsadili Rusové Mandžusko. R. 1905 vrátilo Rusko Číně Mandžusko a dalo Japonsku jižní část ostrova Sachalinu a území Port Arthuru; uznalo též japonský protektorát nad Koreou (Japonsko ji anektovalo 1910). R. 1912 se zřekla mandžuská dynastie čínského trůnu a prohlášena republika. Po světové válce se osamostatnily 1921 vnější Mongolsko jako samostatná republika rad a stát Tannu Tuva. R. 1930 vrátila Anglie Číně přístav Vej-hai-vej. V r. 1931 obsadilo Japonsko Mandžusko, které se v únoru 1932 prohlásilo nezávislým císařstvím.

Afrika. V Africe jsou samostatnými státy jen království egyptské (pod vlivem britským), císařství habešské a republika Liberia, vytvořená 1822 pro propuštěné otroky (pod dozorem U.S.A.). Kolem r. 1850 byly tam hlavně staré osady portugalské Angola a Mozambique, dále Kapsko, jež získali 1815 od Holanďanů Angličané, a Alžír, kterého dobyla 1830 Francie. V druhé pol. 19. stol. obsazena Evropany téměř celá Afrika. Francie získala 1881 protektorát nad Tunisem a 1912 nad Marokem; ovládla Saharu a část Sudanu a 1896 Madagaskar. R. 1836 vzniklo Oranžsko a 1854 republika transvaalská, které 1902 byly obsazeny Angličany; 1910 byla vytvořena Jihoafrická unie jako anglické dominium. Anglie obsadila i Nigerii, část Somalska, Kenyi s Ugandou a vých. Sudan. Německo zaujalo Togo a Kamerun a jihozáp. a vých. Afriku. Itálie obsadila 1912 Libyi s Tripolskem a Kyrenaikou. R. 1885 vytvořen z podnětu belg. krále stát Kongo, který se 1908 stal državou Belgie. Ve světové válce byly německé kolonie osazeny Francií a Anglií.

Australie a Oceanie. Oceanií proplul 1521 Magalhães, 1606 připlul k Australii Holanďan Torres, 1642 Tasman, 1770 Angličan James Cook. Na půdě australské založena Angličany 1788 prvá osada Sydney (jako trestanecká kolonie), druhá 1803 na Tasmanii. R. 1825 vznikla kolonie Tasmanie a ve vých. Australii svobod. osada Nový Jižní Wales, 1834 osada Jižní Australie. R. 1851 se oddělila Viktorie od Nového Jižního Walesu, 1859 se oddělil Queensland. R. 1901 se sdružilo 6 států australských ve stát spolkový, jehož společným majetkem je také vých. díl Nové Guinee a od 1920 ostrovy Bismarkovy a Šalamounovy. Ostrovy Oceanie jsou většinou britské. Francií patří Nová Kaledonie a skupina ostrovů kolem Paumotu. Nové Hebridy jsou společným majetkem francouzsko-britským.